

KARADENİZ

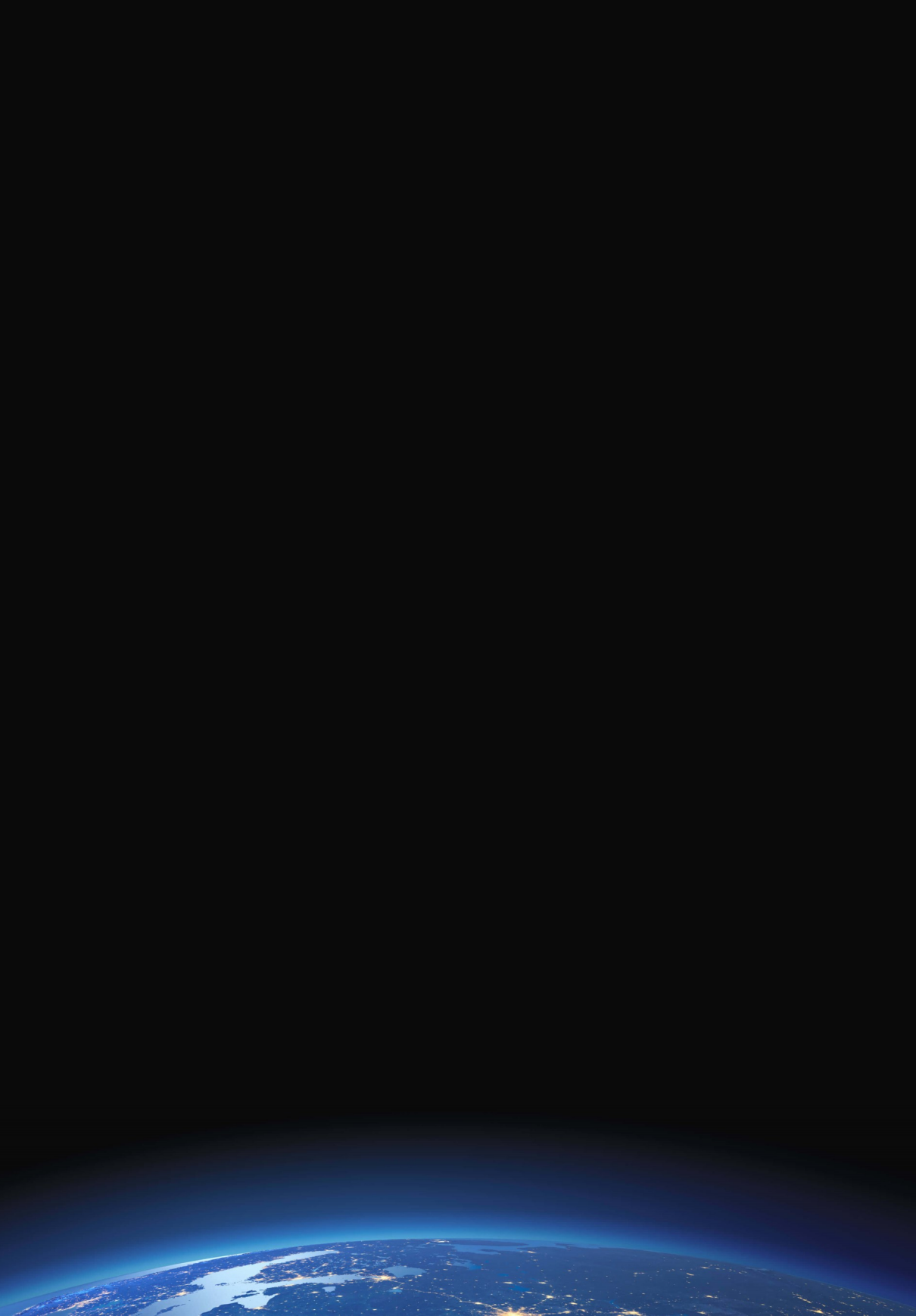
2020 GELİŞMELERİ IŞIĞINDA
BÖLGESEL DEĞERLENDİRMELER

Editör
ÖZGÜR TÜFEKÇİ

KARADENİZ
TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Stratejik Araştırma Merkezi

SAM

KARADENİZ

2020 GELİŞMELERİ IŞIĞINDA BÖLGESEL DEĞERLENDİRMELER

Editör
ÖZGÜR TÜFEKÇİ

KARADENİZ
TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Stratejik Araştırma Merkezi

SAM

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Özgür Tüfekçi

Doç. Dr. Tüfekçi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırma Merkezi Müdürü ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir. Aynı zamanda, İngiltere merkezli bir düşünce kuruluşu olan CESRAN International'ın (www.cesran.org) kurucusu ve Genel Direktörüdür. Sheffield Üniversitesi'nden Uluslararası İlişkiler yüksek lisans derecesi ve Coventry Üniversitesi'nden Sosyoloji ve Uluslararası İlişkiler doktora derecesi almıştır. Başlıca araştırma alanları Avrasyacılık, Ulus İnşası, Milliyetçilik Teorileri, Jeopolitik Kuramlar ve Yükselen Güçlerdir.

KARADENİZ: 2020 GELİŞMELERİ IŞIĞINDA BÖLGESEL DEĞERLENDİRMELER

KTÜ-SAM Kitapları 1

www.ktu.edu.tr/sam

ISBN: 978-605-2271-35-3

© 2021 Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları

1. Baskı: Temmuz 2021, Trabzon

Kapak Tasarımı / Sayfa Düzeni

KTÜ Stratejik Araştırma Merkezi

Baskı: KTÜ Matbaası, TRABZON

Tel: 0462 377 21 43

Adres: KTÜ Yayınları Satış Bürosu

Tel: 0462 377 22 32

Üniversiteler Yayın yönetmeliğinin 6. maddesine göre bu eserin bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazarlara aittir.

Bu eserin herhangi bir kısmının izinsiz ve kaynak gösterilmeden alıntılanması, internet sitelerinde yayınlanması, pdf ya da kitap şeklinde parayla satılması yasaktır. Aksi eylemde bulunanlar telif hakları yasaından doğan tüm yükümlülükleri peşinen kabullenmiş sayılırlar.

KARADENİZ:

2020 Gelişmeleri Işığında Bölgesel Değerlendirmeler

Editör: Özgür Tüfekçi

İçindekiler

TAKDİM8

1. BÖLÜM: Bölge Ülkelerinin 2020 Görünümü

Çok Yönlü Dış Politika Arayışında Türkiye: 2020 13

RUKİYE PATAN ve ÖZGÜR TÜFEKÇİ

Karabağ Savaşı ile Yeniden Dirilen Azerbaycan: 2020 51

HÜLYA KINIK

İç Sorunlar ve Çözüm Arayışları İçinde Bulgaristan:
2020 78

VAHİT GÜNTAY

Var Olma Mücadelesi İçinde Ermenistan: 2020 108

DİLEK KARADENİZ TOPAL

Batı ile Bütünleşme Sürecinde Gürcistan: 2020 143

HASAN YILMAZ

Doğu ile Batı Arasında Yönünü Arayan Moldova:
2020 182

SELİM KURT

Pandemi ve Seçim Kıskaçında Romanya: 2020 208

EDA TUTAK

Bölgesel Mücadelenin Küresel Aktörü Rusya: 2020 243

YAŞAR SARI

Reform Arayışının Gölgesinde Ukrayna: 2020..... 290

ADNAN SEYAZ

Müzmin Sorunlar Sarmalında Yunanistan: 2020..... 320

ŞEYMA KALYONCU

2. BÖLÜM: Uluslararası Aktörler ve Geniş Karadeniz Havzası

Trump Giderken Amerika Birleşik Devletleri'nin Karadeniz Politikası: 2020 354

MURAT ÜLGÜL

NATO ve Geniş Karadeniz Havzası: 2020 385

PELİN ÇOLAK ve CEREN HAKYEMEZ

Geniş Karadeniz Havzası'nda Çin'in Yeniden Konumlanma Stratejisi: 2020..... 412

MÜGE YÜCE

Avrupa Birliği'nin Geniş Karadeniz Havzası'na Yönelik Politikaları: 2020 439

FEVZİ KIRBAŞOĞLU ve ÖZGÜR TÜFEKÇİ

3. BÖLÜM: Geniş Karadeniz Havzasında Sınıraşan Sorunlar

Ukrayna ve Suriye Krizlerinin Kesişimi: Rusya ve Türkiye'nin Jeopolitik Mücadelesi 476

RAHMAN DAĞ

Soğuk Savaş Sonrasında Karadeniz Havzası'nda Göç ... 498

İSMAIL KÖSE

“Kanal İstanbul” Projesinin Montrö Boğazlar Rejimine
Olası Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme 523

BÜLENT ŞENER

Karadeniz Bölgesi Enerji Dinamikleri 551

ANIL ÇAĞLAR ERKAN ve AYÇA EMİNOĞLU

Çevresel Sorunlar Bağlamında Karadeniz Havzasında
Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası İş Birlikleri..... 595

NİSA ERDEM

2020 Yılı Rus İstihbarat Faaliyetleri 625

AHMET ATEŞ

Karadeniz ve Küreselleşme 650

BÜŞRA YILMAZ ve MURAT ÇEMREK

Geniş Karadeniz Bölgesi'nde Entegrasyon Hareketleri ve
Güç Mücadelesi: Jeoekonomik Bakış 678

BAYRAM GÜNGÖR

YAZARLAR 714

TAKDİM

Karadeniz: 2020 Gelişmeleri Işığında Bölgesel Değerlendirmeler yayın hayatına başladığı bu ilk çalışmayla küresel ve bölgesel gelişmelere odaklanarak bölge ile ilgilenen araştırmacılar için bir başvuru kaynağı olmayı amaçlamaktadır.

Kısa zamanda yoğun bir çalışma ve emeğin ürünü olarak sizlerle buluşan elinizdeki eserin bilgi ağırlıklı olması hedeflenirken, yazarların yapmış olduğu analizler okuyucunun takdirine bırakılmıştır. Bu noktada birbirinden değerli yazarlarımız çalışmalarını uzmanlıkları çerçevesinde sunarken analitik yaklaşımlarıyla birbirini tamamlayan bölümleri kitaba bütüncül bir perspektif katmaktadırlar.

2020’de Karadeniz Havzasındaki gelişmelerin ele alındığı bu kitapta yirmi bir makale yer almaktadır. Üç bölümünden oluşan kitabımızın ilk bölümünde havzadaki ülkelerden onunun 2020 yılında yaşadıkları süreçler masaya yatırılırken; ikinci bölümde uluslararası aktörlerin havzaya yaklaşımları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise nispeten daha bağımsız makalelerle Karadeniz havzası farklı açılardan incelenmekte ve okuyucuya ilk iki bölümdeki makaleleri analitik olarak birleştirebilecekleri alan sunulmaya çalışılmaktadır.

Birinci bölüm Rukiye Patan ve Özgür Tüfekçi’nin Türkiye’nin pandemi koşulları altında 2020 yılında geirmış olduğu süreçleri ele aldığı “ok Yönlü Dış Politika Arayışında Türkiye: 2020” başlıklı çalışma ile başlamaktadır. Akabinde Hülya Kınık “Karabağ Savaşı ile Yeniden Dirilen Azerbaycan: 2020”; Vahit

Güntay “İç Sorunlar ve Çözüm Arayışları İçinde Bulgaristan: 2020”; Dilek Karadeniz Topal “Var Olma Mücadelesi İçinde Ermenistan: 2020”; Hasan Yılmaz “Batı ile Bütünleşme Sürecinde Gürcistan: 2020”; Selim Kurt “Doğu ile Batı Arasında Yönünü Arayan Moldova: 2020”; Eda Tutak “Pandemi ve Seçim Kıskaçında Romanya: 2020”; Yaşar Sarı “Bölgesel Mücadelenin Küresel Aktörü Rusya: 2020”; Adnan Seyaz “Reform Arayışının Gölgesinde Ukrayna: 2020”; Şeyma Kalyoncu “Müzmin Sorunlar Sarmalında Yunanistan: 2020” başlıklı makaleleriyle havza ülkelerini ele almaktadırlar.

İkinci bölümde ise havzanın dışındaki aktörlerin havza ülkelerine yaklaşımları ve politika oluşturma süreçleri Murat Ülgül’ün “Trump Giderken: Amerika Birleşik Devletleri’nin Karadeniz Politikası, 2020”; Pelin Çolak ve Ceren Hakyemez’in “NATO ve Geniş Karadeniz Havzası: 2020”; Müge Yüce’nin “Geniş Karadeniz Havzası’nda Çin’in Yeniden Konumlanma Stratejisi: 2020”; ve Fevzi Kırbaşoğlu ve Özgür Tüfekçi’nin “Avrupa Birliği’nin Geniş Karadeniz Havzası’na Yönelik Politikaları: 2020” başlıklı makaleleriyle incelenmektedir.

Son bölümde ise ilk iki bölümdeki makaleleri tamamlayıcı ve birleştirici olarak Rahman Dağ “Ukrayna ve Suriye Krizlerinin Kesişimi: Rusya ve Türkiye’nin Jeopolitik Mücadelesi”; İsmail Köse “Soğuk Savaş Sonrasında Karadeniz Havzası’nda Göç”; Bülent Şener “‘Kanal İstanbul’ Projesinin Montrö Boğazlar Rejimine Olası Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme”; Anıl Çağlar Erkan ve Ayça Eminoğlu “Karadeniz Bölgesi Enerji Dinamikleri”; Nisa Erdem “Çevresel Sorunlar Bağlamında Karadeniz Havzasında Türkiye’nin Taraf Olduğu Uluslararası İş Birlikleri”; Ahmet Ateş “2020 Yılı Rus İstihbarat Faaliyetleri”; Büşra Yılmaz ve Murat Çemrek “Karadeniz ve Küreselleşme”; Bayram Güngör “Geniş Karadeniz Bölgesi’nde Entegrasyon Hareketleri ve Güç Mücadelesi: Jeoekonomik Bakış” makaleleriyle elinizdeki eserin tamamlanmasını sağlamışlardır.

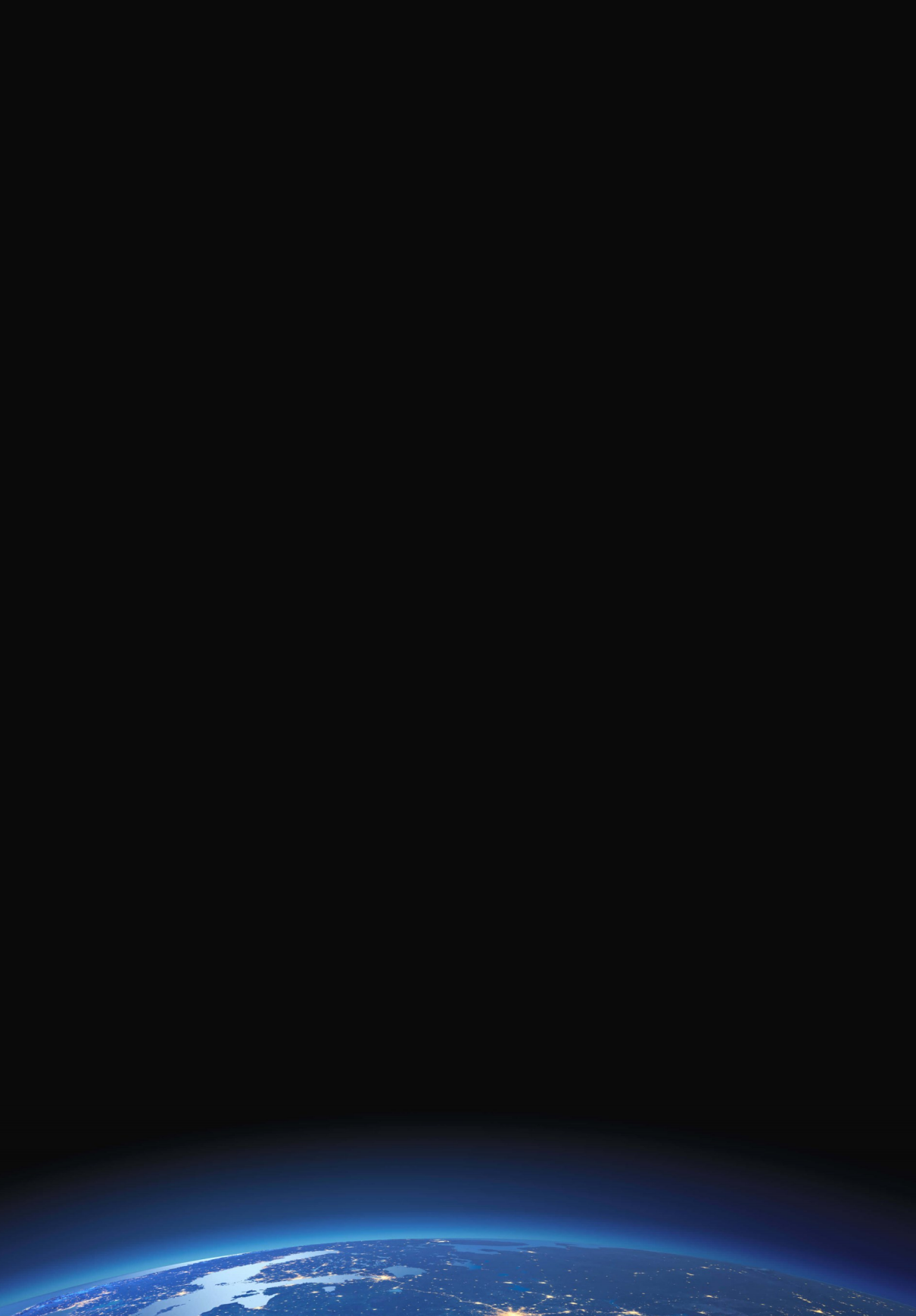
Yıllık mahiyetinde hazırlanan çalışmanın bu sayısının yayımlanması hususunda yazılarıyla katkıda bulunan değerli yazarlarımıza ve kitabımıza teveccüh gösteren saygıdeğer okurlarımıza teşekkür ederim.

DOÇ. DR. ÖZGÜR TÜFEKÇİ
KTÜ-SAM Müdürü
Trabzon - Nisan 2021

Geniş Karadeniz
Havzasında
Sınıraşan
Sorunlar

3. BÖLÜM

KARADENİZ BÖLGESİ ENERJİ DİNAMİKLERİ

Anıl Çağlar Erkan

[Öğr. Gör., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Yönetim ve Organizasyon Bölümü]

Ayça Eminoğlu

[Dr. Öğr. Ü., Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü]

Giriş

Kültürel, sosyal ve dini geleneklerin yanı sıra büyüklük, siyasi ve ekonomik gelişme düzeyi, askeri potansiyel ve jeopolitik çıkarlar bakımından önemli ölçüde farklılık gösteren ülkeleri kapsayan Karadeniz, aynı zamanda Avrupa ve Avrupa-Atlantik entegre yapılarıyla da kurumsal ilişki içerisinde olan bir bölgeyi ifade etmektedir. Hem jeopolitik hem de jeostratejik öneme sahip olan bölge, aynı zamanda Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya, Akdeniz ve Orta Doğu'ya açılım sağlama noktasında da büyük önem taşımaktadır. Bu kritik konumu ve sahip olduğu enerji kaynakları, bölgeyi büyük bir enerji koridoru haline getirmiştir. Dolayısıyla hem enerjiyi arz ve talep eden ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılığı hem de küresel ölçekte ekonomik rekabeti sürekli artıran bir potansiyele sahiptir. Bu süreç, aynı zamanda Avro-Atlantik güvenliğini de farklı bir boyuta taşımaktadır. Haliyle tarihin her döneminde dünya siyasetinin önemli bölgelerinden birisi olan Karadeniz, zaman perspektifinde çeşitli yönlerden dikkatleri üzerine çekmiş olan analitik çalışmalara konu teşkil eden bir bölgedir (Koçer, 2007: 197). 2020 yılı bağlamında ele alındığında, Karadeniz'de önemli gelişmeler yaşandığı görülmektedir. Hatta bir bakıma Karadeniz için birçok açıdan 2020'nin hareketli bir yıl olduğunu söylemek mümkündür. En başta enerji alanında yaşanan gelişmeler, bu hareketlilikte önemli ölçüde etkili olmuştur. Türk Akım'ın devreye girmesi ve hidrokarbon

rezervlerinin keşfedilmesi ise, enerji bağlamında 2020 yılının Karadeniz için hareketli geçmesindeki önemli gelişmeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda çalışma, enerji bağlamında Karadeniz’le ilişkili olarak bölge ülkelerinin ön plana çıkan girişimlerini ve yaşanan gelişmeleri inceleyecektir.

Rusya Federasyonu ve Karadeniz

Karadeniz, Rusya Federasyonu’nun (Rusya) tarihten bu yana en önemli sınır uçlarından birini teşkil etmektedir. Bu bağlamda Karadeniz’in, Rus Çarı Petro’nun sıcak denizlere inme hayalindeki rolünün, Büyük Rus İmparatorluğunu yeniden yaşatmak gayesi içerisindeki Putin Rusya’sıyla aynı olduğu iddia edilebilir. Rusya’nın, son dönemde Karadeniz’deki çıkarlarına ilişkin olarak, gerektiğinde çekinmeden sert güç unsurlarını kullanması, bu durumun göstergelerindedir. 2008 yılında Gürcistan’la yaşanan “Beş Gün Savaşı” ve 2014’de Kırım’ın İlhak edilmesi gibi olaylar, Rusya’nın yakın tarihte sert güç unsurlarına başvurabileceğinin de örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki Moskova, söz konusu iki olayda da Karadeniz coğrafyasında kendi etkisini arttırmayı, NATO’nun güneydoğu sınırında güç gösterisinde bulunmayı ve daha da ötesinde, Orta Doğu’ya istediğinde erişebileceğini göstermiştir. Ancak özellikle son dönemde Rusya’nın bu unsurlarını kullanmasının sürdürülebilirliği, soru işaretleri uyandırmaktadır. Bu bağlamda, Kırım’ın ilhak edilmesi sonrasında, Batı menşeli olarak ortaya çıkan uluslararası kamuoyunun tepkisi, Rusya’nın sert güç unsurlarına ilişkin durumunun devam edemeyeceğini bir nebze de olsa göstermiştir. Ama yine de uluslararası kamuoyunun tepkisi ve sert güç unsurlarının kullanılmasının uluslararası ortamda tartışmaya açılması, Rusya’nın büyük arzusundan geri adım attığı anlamına gelmemektedir. Moskova’nın bir takım alternatif unsurları devreye sokarak, bu arzusuna ilişkin çıkarlarını devam ettireceği aşikârdır. Söz konusu alternatif unsurlar, şüphesiz sert ve yumuşak güç öğelerini bir arada bulunduran stratejik enerji kaynaklarıdır. Bilindiği üzere

Karadeniz, enerji oyununun en önemli sahalarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, Karadeniz'in hem stratejik enerji kaynakları rezervi hem de nakil yollarına ilişkin jeostratejik pozisyonu göz ardı edilmemelidir.

Stratejik enerji kaynaklarıyla ilişkili olarak ele alındığında, Rusya için Karadeniz'i önemli kılan başlıca iki temel özellik bulunmaktadır. Bunlardan ilki, coğrafyanın nakil güzergâhları açısından önemli olması; ikincisi, bölgede yeni stratejik enerji kaynakları rezervlerinin keşfedilmesidir. Zira ülke ekonomisinin işleyişi stratejik enerji kaynaklarına endeksli olan Rusya açısından, Karadeniz'in taşıdığı önem kayda değerdir. Stratejik enerji kaynaklarına ilişkin nakil güzergâhları bakımından değerlendirildiğinde, coğrafi açıdan Karadeniz, ikiye ayrılarak ele alınması gereken bir niteliğe sahiptir. Söz konusu ayırım, Karadeniz'in literatür tanımlamalarındaki benzer şekilde geniş ve dar anlamlarına göre yapılabilmektedir. Bununla ilişkili olarak Karadeniz'i dar anlamda sadece deniz; geniş anlamda ise kıyıdaş ülkeleri de içerisine alan bir coğrafya olarak ele almak mümkündür.

İlk olarak geniş anlamda Karadeniz şeklinde değerlendirildiğinde, bölgenin enerji kaynakları rezervleri açısından öneminden ziyade, nakil güzergâhlarıyla ilişkili niteliklerin ön plana çıktığı görülmektedir. Zira Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılması sonrasında bölgenin mevcut rezervleri, bağımsızlığını kazanan yeni ülkelerin egemenliği altına girmiştir. Ancak aynı değişikliğin var olan enerji nakil hatları için geçerli olmadığına altını çizmek gerekmektedir. Enerji nakil hatlarına ilişkin bu durumun nedeni, Sovyetler dönemindeki güzergâhların, merkezden yapılandırılmasıdır. Çünkü enerji güzergâhlarına ilişkin Sovyet yapılanması, kaynakların merkezden dağılımına yönelik bir anlayışa sahipti. Bu kapsamda enerji kaynakları, üretim bölgesinden önce boru hatlarıyla Sovyet Rusya'ya gönderilmekte, ardından da ilgili yerlere transfer edilmekteydi. Bununla ilişkili olarak, geniş anlamda Karadeniz bağlamında

ele alındığında, Ukrayna coğrafyası ön plana çıkmakta ve ülkeden geçen enerji nakil hatları, özellikle Avrupa'ya transfer edilen petrol ve doğal gaz açısından, Kiev'i stratejik açıdan önemli hale getirmektedir. Avrupa'ya toplam 38 noktadan giriş yapan doğal gazın 25 tanesinin boru hatlarıyla olması ve bunlardan 5'inin de Ukrayna güzergâhından geçmesi, Kiev'in stratejik önemini daha net ortaya koymaktadır (Eur-lex, 2009: 33). Ukrayna üzerinden geçirilen en önemli hatlar ise Urengoy-Pomary-Uzherod ve Soyuz olarak bilinen iletim ağlarından meydana gelmektedir. Ukrayna'dan transit olarak geçen doğal gaz boru hatları ve kapasiteleri ise şu şekildedir; Uzhgorod (5 hat) 97 milyar m³, Komarno (2 hat) 5 milyar m³, Beregovo (2 hat) 13 milyar m³, Hust-Satu Mare 2 milyar m³ ve Ananyev (3 hat) 26 milyar m³ (Tosun, 2018: 157). Bu kapsamda, 2019 yılı sonu itibariyle Avrupa'ya giden (Türkiye dâhil) toplam 199 milyar m³ doğal gazın yüzde 50'den fazlasının Ukrayna'dan geçtiğini ifade etmek mümkündür (Gazprom, 2019).

Küresel ölçekli bir krize dönüşen Ukrayna olayının altında yatan faktörlerin en önemlilerinden birisi, şüphesiz jeostratejik niteliğin temel unsurları arasında sayabileceğimiz stratejik enerji kaynaklarının, mücadele konusu haline gelmesidir. Bu durum, Rusya'nın bölgeye yönelik politikasında iki farklı stratejiyi karşımıza çıkarmaktadır. Bunlardan ilki, bölgede sert güç kullanımının bir sonucu olarak gerçekleşen Kırım'ın ilhak edilmesiyken; diğeri ise enerji diplomasisinde bölgeye olan bağımlılığın azaltılması için alternatif güzergâhların devreye sokulması yönünde gerekli faaliyetlerin başlatılmasıdır. Kırım'ın ilhak edilmesiyle ilişkili konuların hâlihazırda uluslararası hukuk ışığında tartışma konusu olduğu bir kenara bırakıldığında, enerji bakımından alternatiflere odaklanmanın daha doğru bir tercih olacağı söylenebilir. Bu doğrultuda ele alındığında, Rusya'nın atmış olduğu en önemli adımların başında, Ukrayna'yı enerji nâklinde bypass etmeye yönelik girişimler yer almaktadır. Baltık üzerinden inşa edilen

Kuzey Akım ve Ukrayna'yı bypass eden Türk Akım projesi de bu kapsamda değerlendirilebilir.

Türk Akım ve Kuzey Akım 1 projesini bir bakıma Rusya'nın Ukrayna'yı bypass etme girişimlerinde elde ettiği başarılar olarak nitelendirmek mümkündür. Ancak son dönem gelişmeleri açısından değerlendirildiğinde, aynı başarının Kuzey Akım 2 projesi için tam olarak gerçekleştirilemediğinin de altını çizmek gerekmektedir. Bilindiği üzere özellikle 2017 sonrasında Kuzey Akım 2, Rusya'nın Ukrayna'yı bypass etme girişimlerinin merkezinde yer alan projelerin en başında gelmektedir. Ancak Nisan 2017'de finansmanına ilişkin anlaşmalar imzalanca da Kuzey Akım 2 projesi, Ukrayna krizi sonrasında uygulamaya konan Batı menşeli yaptırımlar nedeniyle, bir takım engellerle karşı karşıya kalmıştır. Yaptırımlarla birlikte, Kuzey Akım 2'ye ilişkin AB üye ülkeleri arasındaki görüş ayrılığının ortaya çıkması ise projenin bir dönem tehlikeye girmesine neden olmuştur. Buna karşın süreçte yaşanan tıkanıklık, Şubat 2019'da projeye ilgili yasal düzenlemelerin sıkılaştırılması ve AB denetiminde olması şartıyla, Kuzey Akım 2 projesinin devamı konusunda tarafların anlaşmasıyla nispeten aşılmıştır. Tarafların anlaşmasında şüphesiz Almanya'nın büyük etkisi olmuştur. Çünkü Alman şirketlerinin bu projeye büyük yatırımlar yaptığı bilinmektedir. Dönemin Almanya Başbakan'ı Angela Merkel'in, bu projeye ilgili olarak AB'nin Rusya'ya bağımlılığının artmayacağına dair Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine vermiş olduğu güvence ise, düğümün çözülmesinde etkili olmuştur (BBC, 2019). Buna karşın, başta ABD olmak üzere birçok Batılı ülkenin projeyi engelleme girişimlerini devam ettirdiği görülmektedir. Kuzey Akım 2 projesindeki danışmanlık şirketlerinden Ramboll'un 1 Ocakta yürürlüğe giren ABD yaptırımları nedeniyle doğal gaz boru hattından çekilmesi, bunun göstergelerindedir (Sputnik News, 2021). Fakat tüm bu engellemelere rağmen 30 Aralık 2020 itibarıyla, bir yıl önce durdurulan 11,6 milyar Avroluk projenin bitirilmesi

için çalışmaların hızlandırılması, yaşanan en son gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır (Bloomberg HT, 2020).

Enerji bağlamında Rusya'nın Ukrayna ile ilişkili olarak son dönem girişimlerinden bir diğeri, mevcut duruma ilişkin problemlerin çözülmesi ve böylelikle enerji iletiminde sorun yaşanan hatlardan da en verimli şekilde yararlanılması yönündedir. Bu doğrultuda, uzun süredir anlaşmazlık içerisinde olan Rusya ve Ukrayna'nın 31 Aralık 2019'da doğal gaz konusunda varmış olduğu anlaşma, en önemli gelişmelerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlaşma, Rus ve Ukraynalı yetkililer arasında Avusturya'nın başkenti Viyana'da beş gün boyunca sürdürülen müzakerelerin ardından, uluslararası kamuoyuna Gazprom Yönetim Kurulu Başkanı Aleksey Miller tarafından yapılan bir açıklamayla duyurulmuştur. Bu kapsamda Miller, 31 Aralık 2019 tarihinde Ukrayna ile Rusya arasında var olan ve yakında sona erecek olan doğal gaz transit sözleşmesinin uzatılmasına karar verildiğini açıklamıştır. Taraflar arasında varılan anlaşmanın değerinin ise, 7 milyar doların üzerinde olduğu ifade edilmektedir. Dönemin Ukrayna Devlet Başkanı Vladimir Zelenskiy, anlaşmanın beş yıllık olduğunu ve iki tarafın da bu süreyi 10 yıl uzatma haklarını saklı tuttuklarını sosyal medya üzerinden duyurmuştur (Abay, 2019). Miktar açısından ele alındığında, taraflar ilk yıl 65 milyar m³, sonraki dönemde yıllık 40 milyar m³ doğal gazın, Ukrayna üzerinden gönderilmesi konusunda anlaşmaya varmışlardır (Pirani vd, 2020: 1).

Rusya'nın enerji bağlamındaki stratejilerinin bir diğer ayağını ise, dar anlamda nitelendirdiğimiz Karadeniz coğrafyasına yönelik girişimler oluşturmaktadır. Rusya'nın bu bölgede gerçekleştirdiği faaliyetler, yine enerji nakil güzergâhları ve enerji kaynakları rezervleri başlıkları altında sınıflandırılabilir. Enerji nakil güzergâhları bağlamında, bölgede yaşanan en önemli gelişmelerden birisi, Rus doğal gazını Ukrayna'yı bypass ederek, önce Türkiye ve buradan da Avrupa'ya ileten toplam 31,5 milyar m³ kapasiteye ulaşabilecek iki paralel hat olarak

tasarlanan Türk Akım projesinin tamamlanarak, 1 Ocak 2020 tarihinde ticari doğal gaz aktarımına başlamasıdır (Begüçer, 2021). Türk Akım'ın devreye girmesi, gerek 24 Kasım'da meydana gelen uçak krizi gerekse ilişkilerin genel seyrindeki normalleşme adımlarının atılması bakımından olumlu bir gelişmeyken, aynı zamanda Rusya'nın Karadeniz'e ilişkin faaliyetlerinden elde ettiği başarılı sonuçlardan birisi olarak da göze çarpmaktadır. Dolayısıyla Türk Akım'ın faaliyete geçirilmesini, Enerji Stratejisi 2035 belgesi kapsamındaki hedefleri doğrultusunda, Rusya'nın elde ettiği önemli bir başarı olarak nitelendirmek mümkündür. Türk Akım'dan olumlu sonuçlar elde eden Rusya'nın bir sonraki adımını, dar anlamda Karadeniz coğrafyasına ilişkin stratejilerinin ikinci ayağına yönelik girişimler oluşturmaktadır. Türk Akım ile kronolojik olarak ilişkisi olmayan ve ikinci ayak olarak nitelendirilen bu girişimler, Kırım'ın ilhak edilmesiyle ortaya çıkan yeni durum ve gelişmelerle doğrudan ilişkilidir. Uluslararası hukuk açısından tartışmalı olsa da Kırım'ın yeni statüsü, Rusya'nın bölgeye ilişkin politikasının temelini oluşturmaktadır.

Ukrayna kriziyle ilişkili olarak Rusya, gerek gayri nizami birliklerden gerekse sürpriz/aldatmaca taktikleri ve psikolojik savaş tekniklerinden faydalanarak, konvansiyonel askeri kuvvetlerinin güç kullanmasına gerek kalmadan, Ukrayna silahlı kuvvetlerini pasifize ederek, Kırım'ı ilhak etmiştir (Alım, 2020: 155). Enerji bağlamında ele alındığında, küresel çapta etkilere neden olan Ukrayna krizinin bir sonucu olarak karşımıza çıkan Rusya'nın Kırım'ı ilhakı, ekonomik ve siyasi açıdan bir devletin diğer bir devletin egemenliği altındaki yarım adayı işgal ve ilhakından daha fazlasını ifade etmektedir. Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi sonrasında sınırların değişmesi ve özellikle Karadeniz'deki deniz egemenlik alanlarına ilişkin ortaya çıkan yeni durum, yaşanan hadisenin görüldüğünden daha fazlası olduğunu daha net ortaya koymaktadır.

Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi sonrasındaki deniz egemenlik alanlarına ilişkin değişim, ilk bakışta Moskova'nın

Karadeniz'deki sınırlarının genişlemesi olarak görülse de ortaya çıkan yeni durum ve etkileri, coğrafi alanlara bağlı olguların ötesindedir. Kısacası, Kırım'ın ilhak edilmesi sonrasında sınırlardaki değişim sadece alan bakımından genişleme ya da Kerç Boğazı'nın kontrol altına alınması gibi jeopolitik ve jeostratejik öneme sahip bir deniz yolunun kazanımının ötesindedir. Öyle ki sınırlardaki değişim, bölgenin enerji denklemindeki kartların yeniden dağıtılmasıyla eş değer öneme sahiptir. Bu bağlamda, Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinin, enerji bağlamında önemli kazanımları da beraberinde getirdiğini ifade etmek mümkündür. Çünkü bununla birlikte öncelikle Rusya, devletlerin denizlere ilişkin zengin kaynaklardan yararlanmasına olanak sağlayan Münhasır Ekonomik Bölgesinde de önemli bir alan kazanmıştır. Bu durum, Rusya için Karadeniz'deki rezervler açısından bir fırsat yaratmıştır. Daha açık bir ifadeyle, Rusya'nın Kırım'ı "de facto" işgali, enerji bağlamında bölgenin sahip olduğu stratejik kazanca çevrilebilir kaynaklarının da kontrol altına alınması anlamına gelmektedir. Bölgede var olduğu bilinen 4 ila 13 trilyon m³ doğal gaz, söz konusu kazanımların boyutlarına ilişkin ipuçları vermektedir. Fiziki varlıklar ise bunun ötesindedir. Örneğin Kırım'ın işgal edilmesiyle birlikte, Karadeniz çevresindeki yaklaşık 10,8 milyar dolar değerinde enerjiyle ilişkili fiziki varlıkların tamamı, Moskova'nın kontrolüne geçmiştir (Umbach, 2014).

Kırım'ın fiilen işgal edilmesi sonrasında ortaya çıkan yeni durum ve bölgenin enerji bağlamındaki nitelikleri, Rusya'ya ES2035 stratejisinde belirlediği amaçlarını, Karadeniz bölgesinde de gerçekleştirmesinin önünü açmıştır. Nakil güzergâhlarına ilişkin faaliyetlerini Türk Akım örneğinde olduğu gibi başarıyla sonuçlandıran Rusya için bir sonraki aşama, Kırım'la ilişkili enerji varlıklarının kontrol altına alınması olmuştur. Rusya'nın bu yöndeki girişimi, şüphesiz bölgede var olduğu düşünülen potansiyel enerji kaynakları rezervlerini de kapsayacak şekilde belirlenmiştir. Bu kapsamda

Rusya, ilk olarak bölgede enerjiyle ilişkili yürütülmekte olan faaliyetleri hedef almıştır. Rusya'ya bağlanma konusunda Kırım parlamentosunun referandumuna ilişkin kararının, Rusya'nın bölgedeki varlıkların kontrolüne ilişkin sürecini kolaylaştırdığını ifade etmek mümkündür. Öyle ki bundan sonraki süreçte Rusya'nın oynadığı aktif rol, gözle görünür hale gelmiştir.

Bu dönemde yaşanan en önemli gelişmelerden birisi, bölgede faaliyet gösteren enerji şirketlerine yönelik girişimlerdir. Bu bağlamda, Kırım'ın Kiev'den ayrılığını meşru hale getiren halk oylamasının Rus Dumasında onaylanması sonrasında Kırım Parlamentosu, Moskova'nın lehine olacak şekilde, bölgede faaliyet gösteren Ukrayna menşeli Chornomornaftogaz ve Uktransgaz'ın yanı sıra, yarımada'nın yaklaşık 80 km güneybatısındaki enerji nakil hatlarını, Foroska ve Skifska sahalarını kamusallaştırmıştır. Ayrıca bölgede Kırım eliyle yürütülen Rus menşeli girişimler, sadece kamulaştırmayla sınırlı kalmamış ve bunun yanı sıra yabancı sermayenin bölgeden çıkarılmasına yönelik adımlar da atılmıştır. Örneğin bölgede yürütülen faaliyetler kapsamında işbirliği içerisinde olan yabancı ortaklıklardan Shell, Exxon, Chevron ve Eni ile olan sözleşmelerin iptal edilmesini, bu kapsamda değerlendirmek mümkündür (Keypour ve Hendla, 2019: 156).

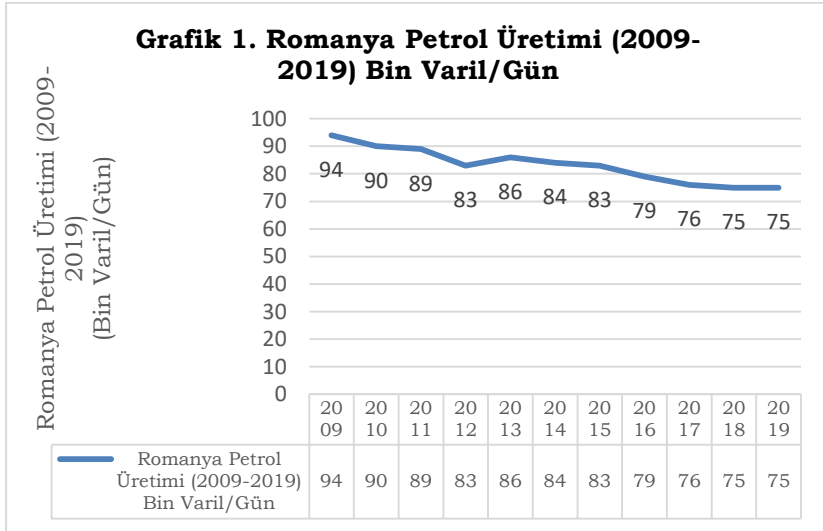
Sonuç olarak Karadeniz coğrafyası, Çarlık Rusya'sının mirası olarak nitelendirebileceğimiz devlet yönetim geleneğinin, Moskova tarafından aynen devam ettirildiği ve politikaların, ulusal çıkarların korunmasında hayati önem taşıyan bir bölgedir. Moskova'nın ulusal güvenliğiyle ilişkili hemen hemen tüm politika alanlarında Karadeniz coğrafyasının her daim gündemin üst sıralarında kendine yer bulması, bunun göstergelerindedir. Enerji politikası açısından ele alındığında ES-2035 belgesinde de bunun değişmediği görülmektedir. Enerji politikası özelinde değerlendirildiğinde, spesifik olarak Karadeniz'in iki temel amaç kapsamında ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlardan ilki enerji nakil güzergâhlarının

çeşitlendirilmesi bağlamında Rusya'nın bypass edilmesine yönelik girişimlerde bulunmaktır. İkincisi ise, ülkede stratejik enerji kaynakları üretimindeki düşüş trendinin, yeni sahaların keşfedilmesi ve aktif hale getirilmesi gibi yöntemlerle ikame edilmesi ve engellenmesine yönelik uygulamalardır. Bu bağlamda, alternatif güzergâhlar açısından bakıldığında Ocak 2020'de Ukrayna'yı bypass ederek, Türkiye üzerinden Avrupa'ya doğal gazın iletildiği Türk Akım hattının faaliyete geçirilmesi, bu kapsamda büyük önem taşımaktadır. Ukrayna krizinin bir sonucu olarak Kırım'ın ilhakı ve bununla bağlantılı olarak enerji rezervlerine ilişkin ortaya çıkan yeni durum ise, yeni sahaların ortaya çıkması açısından, 2020 yılında Karadeniz coğrafyasıyla ilişkili yaşanan bir diğer önemli gelişmedir.

Romanya

Stratejik enerji kaynakları rezervleri bakımından Romanya, gerek Karadeniz'e kıyıdaş ülkeler gerekse Avrupa Birliği (AB) üyeleri arasında önemli bir konumdadır. Karadeniz'e kıyıdaş ülkeler açısından bakıldığında, kaynak sahibi olarak Rusya'nın ardından dikkat çeken Romanya, AB üyeleri arasında özellikle Brexit sonrasındaki süreçte petrol rezervleri bakımından İtalya'yla birlikte birinci sırayı paylaşmaktadır. 2019 yılı sonu baz alınarak hazırlanan "*BP Statistical Review of World Energy 2020 69th Edition*" başlıklı rapora göre, Romanya ve İtalya'nın sahip olduğu petrol rezervleri, 600 milyon varile karşılık gelmektedir. Aynı dönemde Danimarka sahip olduğu 400 milyon varile karşılık gelen petrol rezervleriyle, söz konusu iki ülkeyi takip etmektedir. Ancak, özellikle Brexit sonrası dönemde ilk sırada olmasına rağmen, Romanya'nın petrolle ilişkili olarak ciddi problemlerle karşı karşıya olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu problemlerin başında, şüphesiz sahip olunan petrol rezervlerindeki azalış trendi gelmektedir. Öyle ki, Romanya'nın 1999 yılı sonunda 1,2 milyar varil olan petrol rezervinde, 2009 yılı sonundan itibaren en son açıklanan değerlere doğru gerileme görülmüş ve halen daha önemli bir

artış gözlemlenmemiştir (BP, 2020: 14). 1999-2019 arası dönemde Romanya'nın sahip olduğu petrol rezervlerindeki değişimin, yaklaşık yüzde 50 oranında bir azalışa karşılık geldiğinin altını çizmek gerekmektedir. Dolayısıyla petrol rezervlerindeki azalış trendinin, Romanya için önemli bir handikap olduğunu ifade etmek mümkündür. Buna ek olarak, Romanya'nın petrol üretimine ilişkin elde edilen veriler göz önüne alındığında, bir diğer handikap daha karşımıza çıkmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, AB üye ülkeleri bakımından Romanya'nın sahip olduğu petrol rezervlerine ilişkin nitelikleriyle üretim miktarları karşılaştırıldığında, ülkenin beklenen düzeyde olmamasını, ciddi bir olumsuzluk olarak nitelendirmek mümkündür. Bununla birlikte, petrol rezervleriyle doğru orantılı şekilde üretimde düşüş trendine girmesi, söz konusu sorunu daha da komplike hale getirmektedir. 2009 yılında günlük 94 bin varil olan üretimin 2019 yılına kadar yılda ortalama yüzde 2,8 azalarak 75 bin varile düşmesi, Romanya'nın içinde bulunduğu durumun göstergelerindendir (BP, 2020: 15).

Kaynak (BP, 2020: 15).

Petrol üretimi bakımından, Avrupa ve Avrasya coğrafyasının ilk on ülkesi arasında yer almasına karşın Romanya'nın performansı, ülke içi talebi dahi karşılamaktan son derece uzak bir görünüm sergilemektedir. Öyle ki Bükreş'in petrol üretimi, ülke talebinin ancak yarısına yakın bir bölümünü karşılayabilecek düzeydedir. Petrol rezervlerindeki azalış bir kenara bırakıldığında bu durumun, temelde petrol sektörüyle ilişkilendirebileceğimiz iki ana faktörden kaynaklandığı görülmektedir.

Bunlardan ilki sektörün yapısal olarak geri kalmışlığıyken, ikincisi ise Romanya'nın faaliyetlerdeki etkisizliğidir. Romanya'nın gelişmiş bir rafineri sektörü olmamasını¹ ve ülkenin en önemli enerji üretim ve dağıtım şirketlerinden OMV'nin hisselerinin yüzde 51 gibi bir kısmının, Avusturya menşeli OMV Aktiengesellschaft gibi yabancı oluşumun elinde olmasını da bu kapsamda değerlendirmek mümkündür. Romanya hükümetinin OMV Petrom'daki hisselerinin yaklaşık yüzde 20,6 olduğu göz önüne alındığında, ülkenin sektördeki etkisi daha net anlaşılabilir (OMV Petrom, 2021). Tüm bunlara ek olarak, OMV Petrom'un ortaklarından birisi olan Romanya'nın devlet iştiraklerinden Foundul Proprietatea'nın, şirketteki hisselerinin yaklaşık yüzde 2,5'ine karşılık gelen 1,45 milyarlık kısmını 17 Eylül 2020'de satışa çıkarması, Bükreş'in sektörün kontrolüne yönelik gidişatının göstergelerindendir (Reuters, 2017). Söz konusu işlemle birlikte OMV Petrom'un hisselerinin 51'i yabancı ortaklık, yüzde 21'i de halka açık olmak üzere toplamda yüzde 72'sinin devlet kontrolünün dışında yönetildiğini ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla, içinde olduğu bu durumun petrol bakımından rezervlere sahip olsa da Romanya'yı net bir talep ülkesi haline getirmesi kaçınılmazdır.

¹ BP Statistical Review of World Energy 2020 verilerine göre 2019 yılı sonu itibarıyla 252 bin varil/gün olan Romanya'nın rafineri kapasitesinin, 822 milyon varil/gün kapasiteye sahip Türkiye'nin bile çok gerisinde olduğu görülmektedir (BP, 2020: 29).

Son dönemde uluslararası politikada oyun değiştirici faktörlerden birisi haline gelen doğal gaz bağlamında değerlendirildiğinde, Romanya'nın içinde bulunduğu durumun petrolle benzerlik taşıdığı görülmektedir. Boyutları bir kenara bırakılırsa bilindiği üzere Romanya, petrol gibi doğal gaz rezervlerine de sahip ülkeler arasında yer almaktadır. 2019 yılı sonu itibarıyla Romanya'nın sahip olduğu doğal gaz rezervleri 0,1 trilyon metre küp olarak ifade edilmektedir. Romanya'nın Avrupa açısından bakıldığında 0,2 trilyon metre küp rezervi bulunan Hollanda'nın, Karadeniz bağlamında ise Rusya'yı bir kenara bırakacak olursak 1,1 trilyon metre küp doğal gaz rezervi bulunan Ukrayna'nın arkasında yer aldığı görülmektedir (BP, 2020: 32). Romanya'nın aynı dönemdeki yıllık doğal gaz üretimi ise 9,7 milyar metre küp olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine de, Bükreş'in söz konusu üretimi, 10,7 milyar metre küplük doğal gaz tüketimini karşılamakta yetersiz kalmaktadır (BP, 2020: 34-36). Bu doğrultuda Romanya'nın petrol gibi doğal gaz bakımından da net talep ülkesi olduğunu ifade etmek mümkündür. Ancak ülkenin enerji dengesinde kendi kendine yetememe durumunu, sadece üretimin tüketimi karşılamamasıyla sınırlandırmak son derece yanlıştır. Çünkü petrol sektörüyle ilişkili olarak daha önceki satırlarda da değinildiği gibi Romanya, aynı şekilde doğal gaz faaliyetleri bakımından da ciddi ölçüde yapısal eksikliklerden kaynaklanan sorunlarla karşı karşıyadır. Bu sorunların en önemlileri, ithalatta Rusya'ya ve sektör faaliyetleri kapsamında değerlendirebileceğimiz yeni rezervlerin keşfedilmesi gibi hayati konularda da Gazprom'a bağımlı hale gelmesidir (Melenciuc, 2019). Buna karşın, 2020 yılında Romanya'nın bu durumunu değiştirebilecek gelişmelerin yaşandığının altını çizmek gerekmektedir (Stoica, 2018).

2018 yılında Vasile Iuga ve Radu Dudau tarafından hazırlanan "The Outlook For Natural Gas in Romania And Proposals For Its Value-Added Capitalization" başlıklı çalışmada, stratejik enerji kaynaklarına ilişkin yeni sahaların keşfedilmesinin,

başta Rusya ve Gazprom'a olan bağımlılığın düşmesinde etkili olacağıyla birlikte, Karadeniz'in bu açıdan önemli bir pozisyon kazanacağı da ifade edilmektedir (Iuga ve Dudau, 2018: 3). Ancak şüphesiz, yeni rezervlerin keşfedilmesi, başta Rusya ve Gazprom olmak üzere enerji ithalatına bağımlılık gibi hayati derecede önemli bir enerji güvenliği sorununu ortadan kaldırmayacaktır. Romanya'nın bunun için ayrıca, enerji nakil güzergahları, sektörün işleyişindeki aksaklıkların giderilmesi ve alternatif enerji kaynaklarına yönelimle ilişkili uygulamalarla keşif faaliyetlerinin desteklenmesine ihtiyacı bulunmaktadır (Iuga ve Dudau, 2018). Öyle ki 2020 yılında Romanya'nın enerjiyle bağlantılı gelişmelerinin, tüm bu gerekliliklerle bağlantılı olduğunu ifade etmek mümkündür. Yeni sahaların bulunması kapsamında Romanya'nın son 30 yılın en büyük rezerv keşfi olarak nitelendirilen Caregele sahasının faaliyete geçirilmesi, bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Energy Industry Review, 2020).

Stratejik enerji kaynaklarıyla ilişkili olarak, Romanya'nın 2020 yılında da Karadeniz coğrafyasının jeostratejik niteliklerine uyum sağlamaya yönelik girişimlerde bulunduğu tanıklık edilmektedir. Bilindiği üzere Karadeniz coğrafyası, en başta Avrupa'ya taşınan enerjinin ana geçiş güzergahlarından biri olarak ön plana çıkmaktadır. Söz konusu bu niteliğiyle birlikte yeni kaynakların keşfedilmesi, Karadeniz coğrafyasını uluslararası politikanın odaklarından biri haline getirirken, aynı zamanda Avrupa'nın enerji güvenliğinde kilit rol oynamasında da etkili olmuştur. Şüphesiz çağın değişen dinamikleri de AB'nin üçüncü büyük doğal gaz rezervlerine sahip Romanya'nın devreye girmesini kaçınılmaz hale getirmiştir (Visenescu ve Bartelet, 2017). Romanya'nın, enerji nakil güzergahları bakımından "transit olmak" şeklinde ifade edilebilen söz konusu gayesi, son dönemde ülkenin enerji stratejilerinin temel hedeflerinden birisi olmuştur. Bu nedenle de Bükreş, transit ülke olma hedefine 2020 yılı eylem planının en üst sırasında yer vermiştir (Calopereanu ve Calopereanu,

2017: 29). Bu bağlamda örneğin AGRI (Azerbaycan-Gürcistan-Romanya bağlantı hattı), Hazar hidrokarbonlarının Orta Avrupa'ya taşınmasında Romanya'nın terminal ülke haline gelerek, bölgede AB'nin önde gelen enerji oyuncusu olabilmesine katkı sağlayabilecektir. Dolayısıyla Romanya, gelecekte sadece bir tedarikçi değil aynı zamanda da bir transit ülke olarak AB'nin enerji siyasetini oluşturmada önemli bir aktör olabilme potansiyeline sahiptir.

Enerji bağlamında 2020 yılında Romanya açısından tanık olunan bir diğer gelişme, ülkenin hidrokarbonlara yönelik alternatif enerji kaynaklarıyla ilişkili olarak karşımıza çıkmaktadır. Bükreş'in alternatif enerji kaynaklarıyla ilgili sahip olduğu potansiyelin, bu alanda yaşanan gelişmelerdeki etkisi büyüktür. Bir başka ifadeyle Romanya, Karadeniz coğrafyasındaki fosil yakıtlar ve enerji ithalat bağımlılığının hafifletilmesi ve azaltılması için, alternatif olarak nitelendirilen yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelebilecek potansiyele sahip ülkelerden birisidir. Örneğin Avrupa'nın kara üzerindeki en büyük rüzgâr santrali Romanya'dadır. Ancak Bükreş'in alternatif enerji kaynaklarına yönelimi, rüzgâr enerjisiyle sınırlı değildir. Bilindiği üzere, Romanya'nın enerji stratejisi hem yakıt ithalatı hem de yerel kaynaklar yoluyla arzı güvence altına almak ve temiz kömür teknolojilerini, nükleer enerjiyi, yenilenebilir enerji genişlemesini ve kaya gazı gelişimini teşvik ederek dengeli bir enerji kaynağı portföyünü sürdürmektir (EIA, 2014). Bu durumuyla Romanya, çeşitli enerji kaynakları açısından önemli bir tedarikçi ve Hazar enerji kaynakları için bir geçiş güzergahı olarak AB tarafından göz ardı edilemez bir aktördür. AB enerji bağımlılığı istatistiklerine göre Danimarka ve Estonya'dan sonra, yüzde 22,7 oranındaki bağımlılık oranıyla en başarılı üçüncü ülke olan Romanya, kaya gazı üretimi ve rüzgâr ve nükleer enerji gibi alternatif enerji kaynaklarıyla, yakın gelecekte tam enerji bağımsızlığını elde edecek gibi görünmektedir (Yapıcı, 2015: 88).

Moldova

Moldova, enerji ihtiyacı açısından neredeyse tamamen Romanya ve Ukrayna ithalatına bağımlıdır. Tarihsel süreçte petrol ihtiyacının çoğunu Rusya'dan ithal etmiş, ancak günümüzde %99 gibi bir oranla bu ihtiyacını Romanya ve Ukrayna'dan karşılamaktadır. Petrol ürünleri, Moldova'nın enerji ithalatının yüzde 40'ından fazlasını oluştururken, buna karşılık ülkenin toplam ithalatının yaklaşık üçte birini oluşturmaktadır. 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Moldova'nın, bu süreçten sonra savaş, ekonomik daralma ve yatırım azlığından dolayı enerji üretim kapasitesi düşmüş ve Moldova, net ihracatçı konumundan net ithalatçı konumuna geçmiştir (Pamir, 2015: 128). Enerji bağlamında 2020 yılında Moldova'yla ilgili en önemli gelişmelerden birisi, Romanya ile yürütülen görüşmelerdir.

Ermenistan

1991 yılında bağımsızlığını kazanan Ermenistan, ciddi siyasi ve ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Enerji kaynaklarına sahip olmayan ülkenin, SSCB döneminde tüm enerji ihtiyaçları, merkezi hükümet tarafından karşılanmaktaydı. Bu durum, bağımsızlık sonrası dönemde önemli sorunları da beraberinde getirmiş; yaşanan ekonomik sorunların yanı sıra birçok fabrika ve sanayi merkezi de kapanmıştır. Enerji ihtiyacı konusunda yaşanan sorunlar, Ermenistan'ı kendi enerji politikalarını belirlemeye sevk etmiştir. İhtiyacı olan enerji kaynağına sahip sınır komşusu Azerbaycan topraklarının yüzde yirmisini işgal ettiği için bu ülkeyle fiilen savaş durumunda olan ve tüm ekonomik ilişkilerini durduran Ermenistan, enerji sorununu halletmek için İran ve Rusya ile görüşmelere başlamıştır. Rusya ile enerji anlaşmaları imzalamış; petrol, doğal gaz ve nükleer enerji konusunda Rusya'ya bağlı hale gelmiştir. Dönem dönem Rusya'ya olan borçlarını ödeyemediği için iki ülke arasında bazı sorunlar yaşanmış, hatta Rusya, belirli dönemlerde

Ermenistan'a verdiği doğal gaz ve petrolü azaltmış ya da durdurmuştur. Rusya kontrolün kimde olduğunu Ermenistan'a sıkça hatırlatmış, sonuç olarak da Ermenistan askeri sanayisinin tamamını Rusya'nın kontrolüne devretmek zorunda kalmıştır (Cabbarlı, 2003: 236-237). Günümüzde de Ermenistan'ın mevcut petrol rezervi, rafinerisi, boru hattı ya da petrol üretimi bulunmamaktadır. Elektrik ihtiyacının yüzde 7'sini kendi ürettiği hidroelektrik gücü ile karşılamaktadır. Enerji ihtiyacını, Türkmenistan ve Gürcistan'dan ithal ettiği gaz ve Rusya'dan ithal ettiği gaz, petrol ve nükleer yakıtla karşılamaktadır (Pamir, 2015: 126). Bölgedeki konumu her ne kadar bir geçiş ülkesi olmasına imkân sağlasa da Azerbaycan ve Türkiye ile olan ilişkileri, bu duruma izin vermemektedir.

Enerji açısından bakıldığı zaman 2020 yılında Ermenistan ile ilişkili tanık olunan en önemli gelişme şüphesiz Erivan'ın Dağlık-Karabağ Savaşı'nda enerji nakil hatlarını hedef alan saldırı girişimleridir. Bilindiği üzere enerji güvenliği konseptinin gerek arz gerekse talep boyutuyla ilişkilendirebileceğimiz en önemli unsurlarından bir tanesi, nakil hatlarına yönelik tehditlerin bertaraf edilmesidir. Enerji nakil hatlarına yönelik tehditlerin bertaraf edilmesi, kaynak akışının kesintiye uğratılmaması noktasında üzerinde hassasiyetle durulması gereken konulardır. Bu bağlamda, özellikle enerji arz güvenliği açısından nakil hatlarının güvenliğinin sağlanması gerekliliği, dolayısıyla daha projelerin tasarım aşamasında potansiyel tehditlerin göz önünde bulundurulması ve bunların proaktif bir yaklaşımla değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu durum güvenli geçiş güzergahları arasında sayılan Karadeniz için de geçerlidir (Erkan, 2015: 128). Bunun en önemli nedenlerinden birisi şüphesiz Karadeniz havzasının önemli bir bölümünü "donmuş çatışma" bölgelerinin teşkil etmesidir. Çünkü söz konusu donmuş çatışma bölgelerinde yaşanacak herhangi bir krizin fitili ateşlemeyle, sıcak çatışmaya dönüşebilme olasılığı kaçınılmazdır. Böylesi bir tehdidin varlığı ise, bölgeyi saran enerji nakil hatlarının ciddi bir güvenlik sorunuyla karşı

karşıya olduğu anlamına gelmektedir. Azerbaycan ve Ermenistan arasında 1990'lı yıllardan beridir devam eden Dağlık Karabağ sorununun 2020 yılı içerisinde sıcak savaşa dönüşmesi, bunun göstergelerindedir.

Karadeniz coğrafyası da dahil olmak üzere stratejik enerji kaynaklarıyla ilişkili bölgelerin, her an sıcak çatışma ve siyasi karışıklık gibi sorunlarla yüz yüze gelmesi muhtemeldir. Bu olasılık 2020 yılında Dağlık Karabağ'da, Azerbaycan-Ermenistan arasında çatışmaların sıcak savaşa dönüşmesinde tecrübe edilmiştir. Bilindiği üzere iki taraf arasında imzalanan anlaşmaya rağmen, 1994 yılında işgal edilen, Azerbaycan topraklarının beşte birine eşit bir coğrafi alanı kapsayan Dağlık Karabağ, zengin maden yataklarına, geniş tarım ve orman arazilerine sahiptir. Ayrıca Türkiye'den Azerbaycan'a uzanan bir kara yolu bağlantısı kurulması potansiyeli de bölgeye lojistik açıdan önemli bir nitelik kazandırmaktadır. Ancak günümüzde Dağlık Karabağ'ın önemi, değerli madenler, tarım arazileri, ormanlık alanlar ve lojistik elverişliliğin ötesindedir. Bu kapsamda özellikle çatışmaların merkezlerinden birisi olan Tovuz bölgesinin jeopolitik önemine değinmek bile, söz konusu önemin gelmiş olduğu yeni aşamanın anlaşılmasında yeterlidir. Tovuz bölgesi, ilk olarak Azerbaycan'ın önemli enerji nakil hatlarına ev sahipliği yapmaktadır. Bunlardan en önemlileri Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı (BTC) ve Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattıdır (BTE). Bunların yanı sıra Nabucco'nun yerini alan TANAP'ın da Azerbaycan'a bu bölgeden bağlandığının da altını çizmek gerekmektedir. Tüm bu etmenler birlikte değerlendirildiğinde ise 2020 yılında meydana gelen Azerbaycan-Ermenistan çatışmasının, enerji boyutunun da dikkate alınması gerektiğini belirtmek gerekmektedir (Güler, 2020).

Bu bağlamda çatışmaların seyrinde zor duruma düşen Ermenistan'ın başvurduğu yöntem ve uygulamalar, uluslararası alanda ciddi tepkilere neden olmuştur. Ermenistan'ın tepkiyle karşılanan söz konusu yöntemlerinin

başında, sivil yerleşim yerleri ve enerji nakil hatlarını hedef alan saldırıları yer almaktadır. Sivil yerleşim yerlerine yapmış olduğu saldırılarla bariz bir şekilde savaş suçu işleyen Ermenistan, bununla birlikte boru hatlarını da hedef alarak küresel enerji güvenliğini ciddi bir şekilde tehlikeye atmıştır. Ermenistan'ın enerji nakil hatlarına yönelik bu yaklaşımı, Azerbaycan'ın dünya enerji piyasalarına ulaşmasının engellenmeye çalışıldığı şeklinde yorumlanmıştır (Elmacioğlu, 2020). Bu doğrultuda, Ermenistan'ın enerji nakil güzergahlarının geçtiği bölgelere yapmış olduğu saldırıların, bir süre sonra doğrudan boru hatlarını hedef almaya başladığı görülmektedir. 7 Ekim 2020'de Yevlakh kentinde BTC'ye düzenlenen saldırı, bunun örneklerindedir (TASS, 2020). Yapılan bu saldırıya ilişkin Azerbaycan deliller sunmakta, ancak Ermenistan tarafından bu suçlamalar kabul edilmemektedir.

Azerbaycan hükümet yetkilileri 7 Ekim 2020 tarihinde Yevlakh bölgesinden geçen BTC hattının 10 metre yakınında bir roket ve 300'den fazla misket bombasıyla saldırı yapıldığına dair ellerinde bulgular olduğunu açıklamışlardır (Vatanka, 2020). Buna karşın delillere dayandırılan suçlamalar, Ermenistan Savunma Bakanlığı tarafından kesin bir dille reddedilmiştir. Ancak BTC'yi hedef alan saldırının kim ya da kimler tarafından yapıldığından ziyade asıl odaklanması gereken, hadisenin gerçekleşip gerçekleşmediğidir. Daha açık bir ifadeyle, kim tarafından yapıldığının bir önemi olmaksızın saldırı tehdidi ya da eyleminin varlığı, enerji güvenliğinin olumsuz etkilenmesi için yeterlidir. BTC'ye yapılan saldırı sonrasında BP sözcüsünün “*Şu an itibariyle, bölgedeki tüm ticari faaliyetlerimiz normal rutininde devam ettirilmektedir. Ancak BP olarak biz Azerbaycan topraklarındaki askeri faaliyetlerin, sivil yerleşimleri ve kritik altyapıları hedef almasından derin endişe duyuyoruz. Füzelerine ilişkin yaşanan gelişmeler ise bu endişemizi arttırmaktadır*” şeklindeki açıklamaları, yapılan saldırılardan enerji güvenliğinin olumsuz etkilendiğini göstermektedir

(Coleman, 2020). Boru hatlarına yapılan saldırılardan endişe duyduğunu açıklayan BP'nin, 2018 yılından beridir Şah Deniz doğal gaz sahalarındaki faz 2 çalışmalarını yürütüyor olması, enerji güvenliğine olumsuz etkilerine ilişkin ipuçları vermektedir.

Azerbaycan

Dünyada petrol ve doğalgaz üretiminin başladığı ilk ülkelerden birisi Azerbaycan'dır. İlk olarak 20. yüzyılın başlarında Bakü bölgesinde petrol çıkartılmaya başlanmış ve 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde dünyanın başlıca üreticilerinden birisi haline gelmiştir. Azerbaycan, Orta Asya, Orta Doğu ve Ön Asya'nın tam merkezinde yer almaktadır. Bölgenin söz konusu bu özelliği, tarihi geçiş ve ticaret yolları üzerinde bir köprü olmasını sağlamış ve ülkeye siyasi, ekonomik, ticari ve sosyal bazı imkânlar sunmuştur. Bu nedenle, bağımsızlığının ardından Hazar bölgesindeki stratejik konumu ve özellikle de enerji kaynaklarına sahip olması nedeniyle kısa süre içerisinde bölgesel güç savaşının ortasında kalmıştır. Dolayısıyla, zengin petrol ve doğalgaz rezervleri ile böylesi büyük jeopolitik potansiyeli barındıran Azerbaycan, dış dünyayla ilişkilerini yeni bir zeminde oluşturma çabası içerisine girmiştir. Bu açıdan Azerbaycan'ın dış politika önceliklerini, ülkenin bağımsızlığını korumak, toprak bütünlüğünü sağlamak, Dağlık Karabağ sorununu çözüme kavuşturmak, uluslararası kuruluşlara entegrasyon sağlamak, pazar ekonomisine geçmek, yeraltı kaynaklarını kullanarak ekonomisini kalkındırmak, enerji kaynaklarını uluslararası piyasaya ulaştırmak ve Doğu ve Batı hattı üzerinde etkisini artırmak olarak sıralamak mümkündür (Yılmaz, 2010: 69).

Azerbaycan, bağımsızlığının ilk yıllarında iç çatışmalarla ve siyasi istikrarsızlıkla mücadele etmiştir (Memmedli, 2017). Bağımsızlık sonrası yaşanan Karabağ savaşı ve içerideki siyasi dengelerin sürekli değişiklik göstermesi, Azerbaycan'ın uluslararası platformda sıkıntılı bir dönem geçirmesine yol

açmıştır. Çünkü Azerbaycan, konumu itibariyle Rusya, İran ve Ermenistan tarafından çevrelenmiş durumdadır. İran ve Rusya, ulusal çıkarları açısından Hazar Denizi'nde kendilerinden başka petrol ve doğalgaz üreten bir küresel aktör bulunmasını istememektedir. Buradaki enerji kaynakları üzerinde sadece kendilerinin söz sahibi olmalarını istemektedirler. Çünkü Azerbaycan coğrafyasının jeostratejik önemine konu olan stratejik enerji kaynakları, göz ardı edilebilecek miktarlarda değildir. Öyle ki, 2019 yılı sonu itibariyle elde edilen verilere göre Azerbaycan, 7 milyar varil petrol, 2,8 trilyon metre küp doğal gaz rezervine sahiptir (BP, 2020). Buna karşın son dönemde yapılan çalışmalarda söz konusu rakamların daha da artacağına yönelik veriler elde edildiğinin altını çizmek gerekmektedir. Bu bağlamda, özellikle Hazar Denizi'nde yürütülen çalışmalardan elde edilen veriler dikkat çekicidir. 2000'li yılların başından itibaren Azerbaycan'ın sonuçlarını almaya başladığı çalışmalarda inşa edilen petrol ve doğal gaz platformu yüzün üzerindedir. Bunlardan 50'den fazlasının günümüzde aktif olarak kullanıldığını ifade etmek mümkündür.

Bakü'nün, enerji sektörüne ilişkin çalışmalarında Hazar Denizi ayrı bir yere sahiptir. Bilindiği üzere Azerbaycan'ın açık denizdeki birinci ve dünyanın üçüncü büyük petrol üreten Azeri-Çırag-Güneşli (ACG) sahası bu bölgede yer almaktadır. Türkiye için de büyük önem taşıyan söz konusu sahanın, ciddi ölçüde Azerbaycan'ın ekonomik yükünü sırtladığını ifade etmek mümkündür. Aras'ın "*ACG yataklarından petrol ve Şah deniz yatağından ise doğal gaz üretimine ve ihracatına başlanmasının ardından Azerbaycan, petrol ile birlikte doğal gaz üretimiyle de yüksek düzeyde ekonomik kalkınma, dünya ekonomisiyle bütünleşme ve yeniden yapılanma imkânı elde etmiştir*" şeklindeki ifadeleri, söz konusu düşünceyi desteklemektedir (Aras, 2008: 227). Ayrıca Azerbaycan'ın gelişiminde ciddi rol oynayan ACG ve Şah Deniz sahaları, Türkiye açısından da büyük önem taşımaktadır. Öyle ki Azerbaycan'ın ACG

sahalarından üretilen petrol, Sangaçal terminalinden gelenle birleşerek Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattını (BTC) beslemektedir; Şah deniz sahasında üretilen doğal gaz Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı ile (BTE), BTC'ye paralel şekilde devam ederek Erzurum'a ulaştırılmaktadır. Dolayısıyla birbirine paralel uzanarak Türkiye coğrafyasına ulaşan iki enerji nakil hattının, Türkiye için de en az Azerbaycan kadar önemli olduğunu ifade etmek mümkündür.

Enerji politikaları açısından Rusya ve Azerbaycan arasında benzer yönler bulunmaktadır. Söz konusu benzerliklerin başında şüphesiz Moskova-Gazprom gibi, SOCAR-Bakü ilişkisi gelmektedir. Azerbaycan hükümetinin vermiş olduğu bu desteğin geri dönüşü de SOCAR'ın güç kazanması şeklinde olmuştur. Özellikle Osetya Savaşı'nda da görüldüğü üzere, Moskova'nın kırmızı çizgilerinden olan Gürcistan'ın enerji piyasasında Azerbaycan hükümetince ciddi ölçüde desteklenen SOCAR'ın, Gazprom'un yerini alacak kadar gelişmesi, bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bununla birlikte SOCAR, dolayısıyla Azerbaycan, her geçen gün daha güçlü hale gelmektedir. Enerji alanında Azerbaycan'ın kazanmış olduğu güç ve gelişim, 2020 yılı olaylarında ve stratejilerinde de açıkça gözlemlenmiştir. Örneğin Ermenistan'a karşı uzun süredir dezavantajlı olarak verilen mücadelenin, 2020 yılında Bakü için zafere dönüşmesini, sert güç bağlamındaki gelişim kapsamında ele almak mümkündür. Enerji kapsamında gerçekleşen stratejik olaylara bakıldığında, önceliklerin Hazar'ın statüsüne ilişkin atılan adımlar, TANAP projesinin devreye girmesi ve enerji işbirliği girişimleri olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, 2018 yılından itibaren Hazar'ın statüsü ve Trans Adriyatik Doğal Gaz Boru Hattı (TAP)'ın da devreye girmesiyle, TANAP'a ilişkin girişimlerden olumlu sonuçlar elde eden Azerbaycan için bir diğer önemli gelişme, 15 Aralık 2020 tarihinde düzenlenen törende Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Fatih Dönmez ve Azerbaycan Enerji Bakanı Perviz Şahbazov arasında "Nahçıvan Özerk

Cumhuriyeti'nde Doğal Gaz Tedarikine İlişkin Mutabakat Zaptının” imzalanmasıdır. Söz konusu mutabakat zaptının en önemli niteliği, şüphesiz tarafların Türkiye-Nahçıvan Doğal Gaz Boru Hattının inşasına ilişkin varmış olduğu anlaşmadır (BOTAS, 2020).

Tüm bu olumlu gelişmelere karşın, 2020 yılında Azerbaycan için olumsuz hadiseler de tanıklık edilmiştir. Bu bağlamda Ermenistan ve Azerbaycan arasında meydana gelen savaşın, söz konusu olumsuzluklarda etkili olduğu söylenebilir. Öyle ki Dağlık-Karabağ konusunda süre gelen gerilim ve çatışmaların iki ülke arasında savaşa dönüşmesi, enerji güvenliği konusunda ciddi ölçekte tehdit oluşturmaktadır. Azerbaycan başta olmak üzere, çevre ülkeler için enerji güvenliği sorununa dönüşme potansiyeli bulunan tehdidin temeli, 12 Temmuz ve 21 Eylül 2020 tarihlerinde Ermenistan'ın Tovuz bölgesine saldırarak, çatışmaları Karabağ dışına, özellikle enerji nakil noktalarına yaymaya çalışmasına dayanmaktadır. Ermenistan'ın yapmış olduğu saldırılar, şu an için hayati bir sorun ortaya çıkarmamış olsa da bu söz konusu tehdidin geçtiği anlamına gelmemektedir. Hatta son dönemde Ermenistan'la ilişkili bu durum, Azerbaycan için enerji güvenliği konusunda bir tehdit oluşturmanın da ötesine geçmeye başlamıştır. Öyle ki 5 Temmuz 2020 tarihinde Türkiye'ye yönelik doğal gaz ihracatında Rusya'yı geride bırakması gibi Azerbaycan'ın boru hatlarıyla önemli ihracat rakamlarına ulaşması ve Bakü'nün devam eden yükselişi, konuyu enerji güvenliğinin ötesine taşıdığını göstermektedir (Deveci, 2020). Şüphesiz bu gelişme, kalıcı olmasa da Ermenistan'ın dikkatini çekmekte ve Bakü'nün enerji güvenliğini açık bir hedef haline getirmektedir. Söz konusu gelişmelerin, Azerbaycan için konuyu enerji güvenliği sorunun ötesine taşınması da bu noktada ortaya çıkmaktadır (Furuncu, 2021). Dolayısıyla enerji güvenliğinin açık hedef haline gelmesi, gelecekte sistemin önde gelen enerji tedarikçileri arasında yer alması yüksek ihtimal olan Bakü için bu sorun,

mevcut durumunun sürdürülebilirliği ve gelişimi için bir sınav haline dönüşmektedir. Bu minvalde, enerji bağlamında 2020 yılının son çeyreğindeki gelişmelerin, 2021 yılının temelini teşkil edeceği aşıkardır.

Yunanistan

Sınırlı enerji kaynaklarına sahip Yunanistan, Hazar ve Orta Asya'dan Avrupa'ya enerji ihracatı açısından potansiyel bir geçiş ülkesi olarak önemli bir konuma sahiptir. Enerji tüketiminin %63'ünü petrolden sağlayan ülke, petrol tedarikçisi olarak büyük oranda Orta Doğu'ya bağımlıyken; Rusya da önemli bir tedarikçi potansiyeli sergilemektedir. Doğal gaz açısından da sınırlı rezervlere sahip Yunanistan'ın kayda değer bir gaz üretimi de bulunmamaktadır. Temmuz 2000'de Türkiye ve Yunanistan, doğalgaz bağlantı şebekelerini güçlendirmek için görüşmelere başlamış (Pamir, 2015: 128) ve AB Genel Merkezinde bir anlaşma imzalayarak, AB sponsorluğunda gerçekleştirilen, Avrupa'ya Petrol ve Doğal Gaz Taşımacılığı (INOGATE) projesinde birlikte çalışmayı kabul etmişlerdir (Aksu, 2018).

Yakın dönemde ekonomik açıdan krizler dizisiyle karşı karşıya kalan Yunanistan'ın, 2020 yılında enerji bağlamında genel olarak kaynaklara sorunsuz erişim çabası içerisinde olduğu göze çarpmaktadır. Bu doğrultuda Atina'nın yaşanan gelişmelere kimi zaman doğrudan kimi zaman da dolaylı yollardan müdahil olduğunu ifade etmek mümkündür. Atina'nın enerji konusunda doğrudan ya da dolaylı yollardan müdahil olduğu coğrafyaların ana hatlarını Karadeniz, Akdeniz ve Ege Denizi'yle ilişkili gelişmeler teşkil etmektedir. Rus doğal gazını Avrupa'ya taşımayı amaçlayan Türk Akımı'na dahil olması, Yunanistan'ın Karadeniz coğrafyasına ilişkin gelişmelere doğrudan müdahil olduğu girişimlerin başında yer almaktadır. Hattın "Türk Akım" olarak adlandırılmasına başlangıçta karşı çıkan Yunanistan'ın, sonraki süreçte projeye dahil olması önemli bir gelişme olmuştur. Yunanistan, bu

projede Avrupa'ya sevk edilecek doğal gaz için bir nakil güzergahı olarak rol üstlenmektedir.

Türk Akım'ın devreye girmesi, Atina'nın enerji güvenliği için olumlu bir gelişme olsa da 2020 yılında, diğer coğrafyalardaki girişimlerin Yunanistan açısından daha fazla önem taşıdığı görülmektedir. Bu bağlamda, Akdeniz başlığı altında ele alabileceğimiz Levant, Nil ve Herodot Sahalarına ilişkin girişimlerin, 2020 yılında Yunanistan'ın gündeminde daha üst sıralarda yer aldığını ifade etmek mümkündür. Başka bir ifadeyle, Levant havzasına Kıbrıs aracılığıyla müdahil olmaya çalışan Yunanistan için bölge kaynaklarına erişim, 2020 yılının ana gündem maddelerinden birisini oluşturmaktadır. Öyle ki Yunanistan'ın bölgeye yönelik girişimleri, çoğu zaman krize varan gerginliklere ortam hazırlamıştır. Türkiye-Yunanistan arasında yaşanan Navtex ilanlarıyla son anda tırmanmasının önüne geçilen süreç, bunun göstergelerindedir. Ancak son dönemde Türkiye-Libya arasındaki deniz alanlarına ilişkin varılan anlaşmaya tepki göstermek amacıyla Yunanistan'ın Ege sorununu tekrar gündeme getirmesi, gelecek dönemin gelişmeleri için gelinen aşama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bulgaristan

Ülkenin enerji ihtiyacının %14,4'ü doğalgazdan karşılanırken, gaz ihtiyacının büyük bir kısmını Rusya'dan ithal eden Bulgaristan'ın yerli gaz üretimi yok denecek düzeydedir. Enerji ihtiyacını büyük oranda (%33) sahip olduğu düşük kaliteli linyit kömürü kaynaklarıyla karşılamaktadır. 2002 yılına kadar enerji ihtiyacının %40'ını karşılayan Kozloduy nükleer santralının altı reaktöründen dördünün, yeterli güvenliğin sağlanamadığı gerekçesiyle, AB tarafından üyelik önkoşulu olarak kapatılması istenmiştir. Yapılan anlaşma sonucu iki reaktör 2002 yılında, diğer iki reaktör de Bulgaristan'ın AB'ye üye olduğu 1 Ocak 2007 tarihine saatler kala kapatılmıştır (Pamir, 2015:127). Böylece Bulgaristan'ın enerji açığı artmış ve Rusya'ya daha bağımlı hale gelmiştir. 2006 yılında yaşanan

Rusya-Ukrayna krizi, ülkeyi daha da zor durumda bırakmıştır. Bu enerji açığını kapatmak için Bulgaristan, reaktörleri yeniden faaliyete geçirmek istemiş ve Parlamentoda yapılan oylamada 48'e karşı 140 milletvekili, AB'den reaktörlerin açılması için izin istenmesi yönünde oy kullanmış; 23 milletvekili ise çekimser kalmıştır (BBC, 2009).

Enerji konusunda 2020 yılının Bulgaristan için nispeten hareketli geçtiği söylenebilir. Bu bağlamda ön plana çıkan gelişmelerden ilki, kömürle ilişkili olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki Bulgaristan'ın kirletici enerji kaynaklarının başında yer alan kömür kullanımını azaltmaya yönelik Avrupa Komisyonu tarafından yayımlanan rapor, söz konusu gelişmelerin çerçevesini teşkil etmektedir. Bu bağlamda, özellikle Ekim 2020 tarihinde Avrupa Komisyonu, Bulgaristan'ı kömür kullanımını aşamalı olarak sonlandırma stratejisinin uygulanması için son tarihe dair net bir taahhüt vererek, stratejiyi desteklemek için önlemler almaya çağırması, Sofya'yı bir takım politika değişikliklerine yöneltmiştir (Kurban, 2020). Dönemin Enerji Bakanı Temenujka Petkova'nın *"Bulgaristan'ın Belene Nükleer Enerji Santraline yeni ünite inşa etmesi projesinden vazgeçmesi mümkün değil. Kömür santralleri devre dışı kalmalı ve zararlı emisyon yaymayan enerji kaynaklarıyla değiştirilmelidir. Bulgaristan'ın başlıca amacı enerji kaynaklarını çeşitlendirmektir"* şeklindeki açıklamaları, bu politika değişikliğini göstermektedir (Kurban, 2020). Bulgaristan'ın bu doğrultuda atmış olduğu ilk adım ise, kendisine baskı yapan Avrupa Komisyonu'ndan yardım istemek olmuştur. Bu kapsamda Ekim 2020'de dönemin Bulgaristan Başbakanı Boyko Borissov, ülkenin sahip olduğu kapasitenin, Birliğin 2030 iklim hedeflerine ulaşmak için yetersiz olduğunu dile getirmiş ve yine dönemin Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen'den, ülkenin kömürden çıkışını destekleyecek bir plan istemiştir. Çünkü, Bulgaristan'ın kömürden bir anda vazgeçmesi imkânsızdır. Öyle ki, Bulgaristan'daki kömür santrallerinin toplam elektrik

üretimindeki payının, toplamın yüzde 60'ına yakınıni teşkil etmesi, bu durumu daha anlaşılır hale getirmektedir (İklim Haber, 2020).

Kömüre ilişkin gelişmelerin yanı sıra, Bulgaristan için 2020 yılında asıl önemli gelişmelerin doğal gaz konusunda yaşandığı söylenebilir. Yeni doğal gaz nakil hattı projelerinin tamamlanarak enerji akışının sağlanması, fiyatlardaki indirimler, söz konusu gelişmelerin sadece bir bölümünü teşkil etmektedir. Nakil hattı projelerinin devreye girmesi bağlamında değerlendirildiğinde, bilindiği üzere TANAP ile yakından ilgilenen Bulgaristan, aynı zamanda Türk Akımı projesinin de paydaşlarındandır. Bu noktada öncelikle TANAP'a ilişkin gelişmeler ön plana çıkmaktadır. Atina'yla imzalanan Yunanistan-Bulgaristan Doğal Gaz Boru Hattı Projesi anlaşmasını bu kapsamda ele almak mümkündür. Tarafların varmış olduğu anlaşmaya göre, hattın toplam uzunluğu 182 km olup, bunun 150 km'sinin Bulgaristan sınırları içerisinde geçirilmesi planlanmaktadır. Koronavirüs salgınına rağmen yoğun bir şekilde sürdürülen çalışmaların yakın dönemde tamamlanması beklenmekle birlikte, Yunanistan-Bulgaristan sistemler arası nakil boru hattının yılda 3 milyar metre küp doğal gaz taşıması ve kademeli olarak ise yılda 5 milyar metre küpe yükseltilmesi amaçlanmaktadır (BG Haber, 2020).

Doğal gazla ilişkili olarak Bulgaristan özelinde 2020 yılındaki en önemli gelişmelerden bir diğeri Türk Akım projesinin devreye girmesidir. Hattın Türkiye sınırından Istraanca kompresör istasyonuna kadar olan yaklaşık 11 km uzunluğundaki Bulgaristan'da yer alan bir bölümü, Ekim 2019 tarihinde devreye girmiştir (Sputnik News, 2019). Buna karşın 2020 yılında Bulgaristan'ın Türk Akım çalışmalarını hızlandırdığı göze çarpmaktadır. Sofya'nın bu hamlesi, bir takım yeni gelişmeleri ortaya çıkarması bakımından önem taşımaktadır. Ortaya çıkan söz konusu gelişme, doğal gaz ihtiyacının yüzde 80'inden fazlasını Rusya'dan temin eden Bulgaristan'ın, Rusya ile fiyatlarda indirim yapılmasına ilişkin

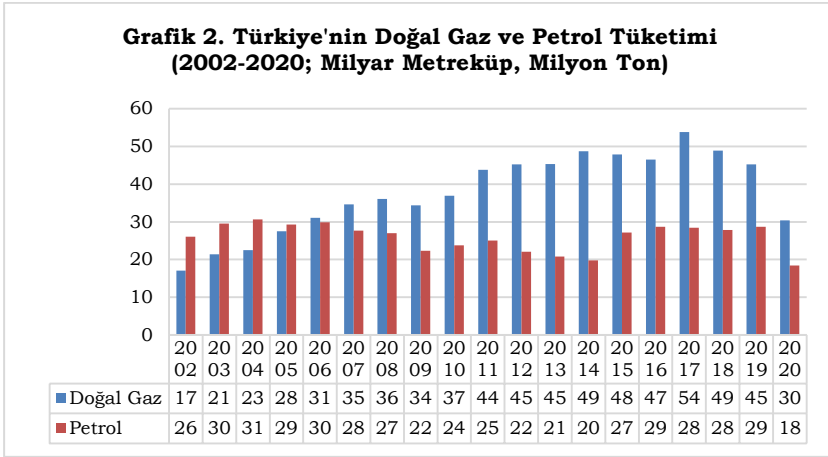
anlaşmaya varmasıdır (Shlapentokh, 2020: 64). Bu anlaşmada iki unsur göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki anlaşma öncesi ve sonrasında fiyatlara ilişkin bir açıklama yapılmaması ve tarafların mutabakatı Mart 2020 tarihinde olmasına karşın, indirimin Ağustos 2019'dan itibaren geçerli olacak şekilde geçmiş dönemi kapsamaktadır (Temizer, 2020).

Doğal gazla ilişkili diğer bir gelişme de ülkenin yapmış olduğu yatırımlardır. Özellikle son birkaç yılda Bulgaristan, enerji sektörüne yönelik gerek yurtiçi gerekse yurt dışında ciddi ölçüde yatırımlar yapan ülkeler arasında yer almaya başlamıştır. Sofya'nın yapmış olduğu bu yatırımların odağını, yurtiçinde ülkenin enerji sektörü ve altyapısının geliştirilmesi, yurt dışında ise çeşitlendirme stratejisi bağlamında alternatif kaynaklara erişim teşkil etmektedir. Başbakan Boyko Borisov'un, ABD-Bulgaristan stratejik diyalogunun ilk oturumunda yaptığı açılış konuşmasındaki "çeşitlendirme sadece sözden ibaret değildir" şeklindeki ifadesi, bu durumu desteklemektedir (Reuters, 2020a). Bu bağlamda Bulgaristan'ın LNG'ye yönelik yapmış olduğu yatırımlar ön plana çıkmış, hatta Bulgaristan, Ocak 2020'de Yunanistan'ın kuzeyinde yer alan LNG terminalinin yüzde 20'lik hissesini satın almıştır . Yunanistan-Bulgaristan doğal gaz boru hattı üzerinden Güneydoğu Avrupa'ya doğal gaz sağlayacak söz konusu LNG terminalinin yıllık kapasitesinin 6,1 milyar metre küp olacağı tahmin edilmektedir. Buna karşın, taraflar arasındaki girişimler sadece LNG terminalinin hisseleriyle sınırlı kalmamıştır. Taraflar arasında varılan anlaşmaya göre bundan sonraki aşamayı, devlet şirketi Bulgartransgaz'ın Dedeağaç kenti açıklarındaki Yunan yüzen LNG tesisi üreticisi Copelouzis'un bir iştiraki olan Gastrade'nin yüzde 20'lik hissesinin satın alınması oluşturmaktadır (Reuters, 2020a).

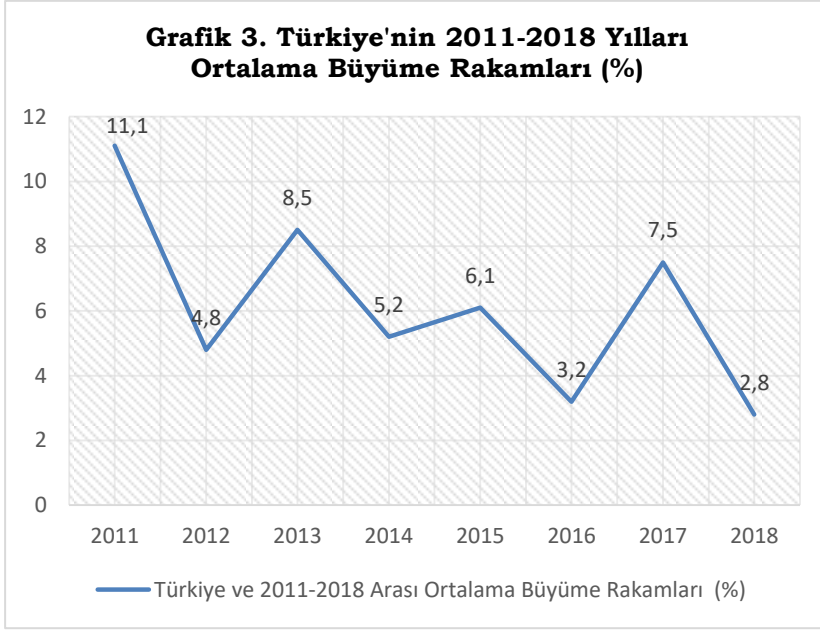
Türkiye Cumhuriyeti

Türkiye Cumhuriyeti'nin (Türkiye) özellikle 2000'li yılların başından itibaren geçirmeye başladığı hızlı dönüşümün,

enerjiyle bağlantılı alanlara doğrudan yansımaları olmuştur. Bunların başında, toplumun tüketim alışkanlıklarındaki değişimler, politika yapıcılar ve karar alıcıların enerji stratejilerine daha fazla önem vermesi gelmektedir. Hatta toplumun enerji tüketim alışkanlıklarıyla birlikte ülkenin bu alandaki stratejilerinin doğrudan ilişkili hale geldiği, dolayısıyla enerji tüketimindeki artışın, devletlerin endüstrileşmesi ve toplumun yaşam standartlarıyla doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir. Türkiye'nin 2000'li yıllardan itibaren artan enerji tüketimi ve ekonomideki büyüme trendi arasındaki doğrusal bağlantı, bu ilişkiyi göstermektedir. Örneğin ortalama büyüme oranı yüzde 6 olan Türkiye'nin doğal gaz tüketimindeki artışı yüzde 3'tür.

Kaynak: SETAV, 2021, 269-270.

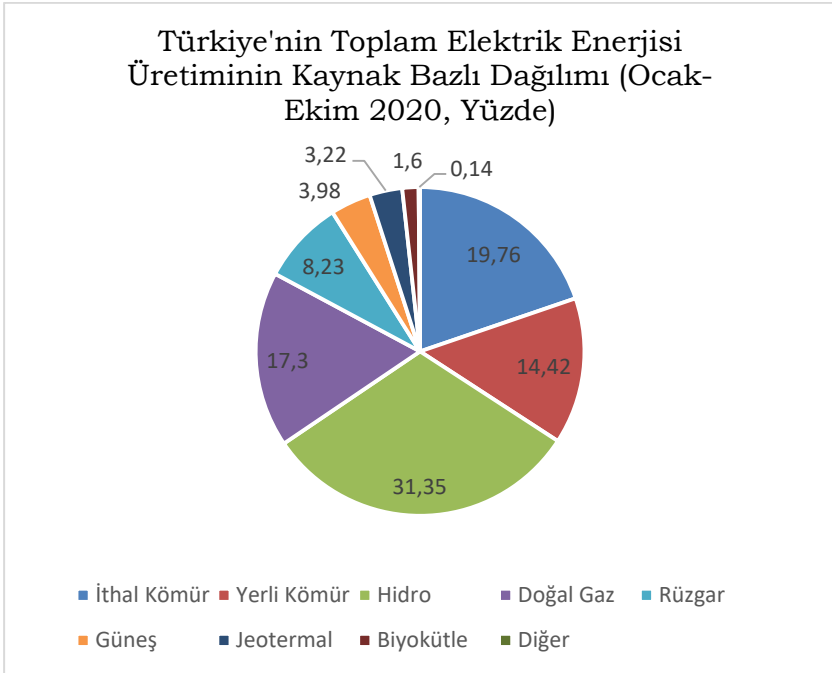

Kaynak: AA, 2019.

Küresel çapta etkilere neden olan olaylardan kaynaklanan kısa süreli dalgalanmalar bir kenara bırakıldığında, 2000'lerin başlarından itibaren ekonomide önemli bir büyüme ivmesi yakalayan Türkiye açısından 2020 yılı, önemli gelişmelerin yaşandığı, bir dönüm noktası olmuştur. Söz konusu gelişmelerin başında enerji faaliyetleri ön plana çıkmaktadır. Bunun en önemli nedenlerinden biri stratejik enerji kaynaklarıyla ilişkili olarak yaşanan gelişmelerdir.

Covid-19 salgınının baş göstermesiyle birlikte, küresel enerji piyasalarının olumsuz etkilendiği 2020 yılı, Türkiye için enerji alanında olumlu gelişmelere sahne olmuştur (SETA, 2021: 263). Söz konusu olumlu gelişmeleri iki başlık altında toplamak mümkündür. İlk olarak, Türkiye'nin enerji tüketiminin önemli bir kısmını teşkil eden elektrikle ilişkili

faaliyetlerdeki gelişmelerdir. Örneğin Avrupa'da koronavirüs krizi sürecinde elektrik tüketimleri hızla düşerken Türkiye'de bu seviye, birçok ülkeye kıyasla daha iyi düzeyde seyretmiştir. Öyle ki Türkiye, kaynak kullanımını açısından 2020'de tüm zamanların rekorunu kırmış ve toplam elektrik üretiminde yerli kaynak kullanım oranları, yaklaşık yüzde 65 ile tarihin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Aşağıdaki grafikte de görüldüğü üzere söz konusu kaynakların yüzde 31,35'ini hidroelektrik enerjisi, 14,42'sini yerli kömür, yüzde 8,23'ünü rüzgar enerjisi, yüzde 3,98'ini güneş enerjisi, yüzde 3,22'sini jeotermal enerji ve yüzde 1,6'sını biyokütle teşkil etmektedir (SETA, 2021: 265).

Kaynak: SETA, 2021: 265.

Türkiye için 2020 yılındaki olumlu gelişmelerin ikinci başlığı daha çok enerji sektörü kapsamında ele alabileceğimiz arama ve sondaj faaliyetleriyle ilgilidir. Bir bakıma bu alanda

yaşananları, Türkiye için felaketlerle anılacak olan 2020 yılının en önemli olumlu gelişmeleri olarak nitelendirmek mümkündür. Bilindiği üzere Türkiye, özellikle son dönemde enerji sektörüne yönelik önemli yatırımlar yapan bir ülke olarak ön plana çıkmaktadır. Türkiye'nin bu kapsamda yapmış olduğu yatırımlardaki en önemli pay, derin deniz arama ve sondaja ayrılmaktadır. Türkiye, yapmış olduğu yatırımların karşılığını 2020 yılında almaya başlamıştır. Ancak beklenenin aksine alınan söz konusu karşılık, Türkiye'nin derin deniz arama ve sondaj faaliyetlerini yoğunlaştırdığı -göreceli olarak daha fazla gündemi meşgul eden- Doğu Akdeniz bölgesinde değildir. Daha açık bir ifadeyle, 2020 yılında enerji bağlamında ön plana çıkan en önemli gelişmelerden birisi, son yıllarda keşfedilen hidrokarbon rezervleriyle, küresel enerji piyasalarının odak noktası haline gelen Doğu Akdeniz bölgesindeki değil, Türkiye'nin derin deniz arama ve sondaj faaliyetlerini yoğunlaştırdığı bir diğer coğrafya, Karadeniz'de yürütülen çalışmaların sonucundaki keşifler olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki 21 Ağustos 2020 tarihinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından dünya kamuoyuna açıklanan keşif, Türkiye'de bir anda gündemin enerji eksenine yönelmesine neden olmuştur (SETA, 2021: 263).

Son birkaç yılda Türkiye, derin denizlerde kendi gemileriyle sondaj yapabilecek düzeyde, enerji alanında önemli gelişme kaydeden ülkelerden birisi haline gelmiştir. 2020 yılında da söz konusu gelişim devam etmiş ve bu alanda önemli mesafe kaydetmiştir. Nisan 2020 itibariyle Türkiye, aynı anda 23 aktif kuleyle sondaj yapan ve Ukrayna'dan sonra Avrupa'da arama çalışmalarının en yoğun olduğu ülke olarak kabul edilmektedir (TPAO, 2019: 39).

Karadeniz bağlamında ele alındığında Türkiye'nin bölgedeki enerji faaliyetleri 1970'li yıllara dayansa da asıl olarak 2004 yılından itibaren ivme kazanmaya başlamıştır. Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'nın (TPAO), faaliyetlerin ivme

kazanmasında önemli katkısı bulunmaktadır. Bu bağlamda özellikle 2004-2019 yılları arasında TPAO'nun Karadeniz'de yoğun olarak sistemik faaliyetler yürüttüğü, ruhsatlandırılan bloklarda toplam 142 bin km iki boyutlu (2B) sismik ve 37.610 km² üç boyutlu (3B) sismik veri toplayarak, bu verileri yorumladığı ifade edilmektedir. Toplanan verilerin yorumlanması sonrasında, toplamda 6 adet derin deniz ve 10 adet sığ deniz arama kuyusu kazılmıştır. Akçakoca 3 ve 4 kuyularındaki gaz keşfinin ardından buradaki üretim sahasındaki açılan kuyu sayısı ise 24'e ulaşmıştır.

Derin deniz arama ve sondaj faaliyetleri kapsamında, Fatih'in Karadeniz'de yürütmüş olduğu çalışmalardan elde edilen sonuçlar, şüphesiz Türkiye için 2020 yılının en önemli gelişmesidir. Bilindiği üzere söz konusu gelişme, Fatih derin deniz sondaj gemisiyle Karadeniz'de 21 Ağustos 2020'de ilk olarak 320 milyar metreküp olarak deklare edilen, ardından 17 Ekim 2020'de 405 milyar metreküp olarak revize edilen önemli bir keşif gerçekleştirmesidir. Miktar açısından bakıldığında Karadeniz'deki bu keşfin, Türkiye'nin yaklaşık sekiz yıllık ihtiyacını karşılayabilecek büyüklükte olduğunu ifade etmek mümkündür (Reuters, 2020b). 21 Ağustos 2020 tarihinde açıklanan doğal gaz keşfi, Karadeniz'de Türkiye'nin Münhasır Ekonomik Bölgesinde yer alan Batı Karadeniz baseni Sakarya bloğunda açılan Tuna-1 kuyusunda gerçekleştirilmiştir. TPAO ve 2 Nisan 2019 tarihinde tescil edilen Offshore Technology Center (TP-OTC) tüzel kişilikleri tarafından, milli imkanlarla Batı Karadeniz baseni Sakarya bloğunda açılan Tuna-1 kuyusu, Ereğli'nin 175 km kuzeyinde yer almakta ve kuyunun bulunduğu bölgede su derinliği 2.117 metre olarak ifade edilmektedir (TPAO, 2020a). TPAO tarafından yapılan açıklamaya göre; *“Tuna-1'in şu ana kadar elde edilen sonuçlarıyla ispatlanan jeolojik modelinin benzer komşu yapılar da test edilmesiyle, bahse konu olan rezervin daha da yüksek seviyelere ulaşması beklenmektedir. Üst miyosen pliyosen deniz altı yelpaze sisteminde gerçekleştirilen bu keşif,*

jeolojik ve jeofizik verilerle desteklenmekle birlikte şu ana kadar Karadeniz’de gerçekleştirilen en büyük keşiftir” (TPAO, 2020b). Son gelişmelere bakıldığında bu kuyuda günümüzde 3.520 metre derinlikte sondaj ve test çalışmaları devam etmekle birlikte, TPAO, bu kapsamda 4.525 metre derinliğe inmeyi hedeflemektedir. Buna karşın Türkiye aynı zamanda mevcut durumda keşfedilen doğal gaz rezervlerine ilişkin girişimlerde de bulunmaktadır. Bu doğrultuda TPAO’nun saha geliştirme ve üretim aşamaları için gerekli çalışmaları başlattığı bilinmektedir.

Karadeniz’de şu ana kadar ki en büyük doğal gaz keşfinin yapıldığı Tuna-1 kuyusunda Fatih Derin Deniz Sondaj Gemisiyle 20 Temmuz 2020 tarihi itibarıyla sondaja başlanmıştır. Sakarya sahası kapsamındaki bu keşif, aynı zamanda 2020 yılında dünyada denizlerde gerçekleştirilen keşifler arasında da birinci sırada yer almaktadır (TPAO, 2020b). Bu, aynı zamanda Türkiye’nin bu güne kadar ki ürettiği doğal gaz miktarının yaklaşık 19 katına, yıllık doğal gaz ithalatının ise 7,2 katına ve sahip olunan rezervlerin 115 katına eş değerdir. Ayrıca 2023 yılında üretime geçilmesi planlanan rezervin, Türkiye’nin doğal gaz ihtiyacını karşılama süresi ise yaklaşık 7-8 yıl olarak ifade edilmektedir. Bununla birlikte bölgede keşfedilen ve ticari değeri 65-80 milyar dolar olarak tahmin edilen rezervin çıkarılması için yaklaşık 6 milyar dolarlık bir yatırım yapılması gerekmektedir (Sputnik News, 2020). Ama yine de asıl belirleyicinin küresel enerji fiyatlarındaki dalgalanmalar olduğu da göz ardı edilmemelidir. Çünkü özellikle küresel çapta dengeleri sarsan Covid-19 salgınının etkilerinin neler olacağı, devam etme süresi gibi belirsizlikler değerlendirmelerin netleştirilmesini zorlaştırmaktadır.

2020 yılı itibarıyla Karadeniz’deki doğal gaz keşfinin yanı sıra Türkiye açısından bir diğer önemli gelişme de Türk Akım Doğal Gaz Boru Hattı’nın (Türk Akım) aktif hale getirilmesidir. 8 Ocak 2020 tarihinde açılışı gerçekleştirilen Türk Akım, önemli bir

enerji tedarik projesidir. Öyle ki Türkiye, Batı Hattı'ndan gelen doğal gazı Türk Akım'dan almaya başlayarak enerji güvenliğini arttırırken, hattın ikinci kolunun ulaştırılması planlanan Avrupa ülkeleri açısından da önemini katlamaktadır. Bu bağlamda, yılda ortalama 31,5 milyar metreküp doğal gazın taşınması hedeflenen projenin, en başta Türkiye'nin stratejik değerini daha üst seviyelere çıkaracağını ifade etmek mümkündür (SETA, 2021: 274). Çünkü tarihte ilk olarak Rus doğal gazının, toprakları üzerinden Avrupa'ya taşınmasının Türkiye'yi daha da önemli hale getirmesi kaçınılmaz olduğu gibi Türkiye, birçok Avrupa ülkesinin enerji güvenliği için kilit rol oynar hale gelmiştir. Buna karşın, Türkiye'nin Avrupa enerji güvenliğindeki kilit rolü, sadece Türk Akım'ın devreye girmesiyle sınırlı değildir. Bu minvalde Azerbaycan gazını Avrupa'ya ulaştıracak ve Rusya'ya bağımlılığı azaltacak en önemli alternatifler arasında yer alan TANAP'ın devamı Trans Adriyatik Doğal Gaz Boru Hattı (TAP) projesinin yaklaşık beş yıllık inşa sürecinin 2020 yılında tamamlanması, Türkiye için bir diğer önemli gelişmedir. Bilindiği üzere TANAP'ın ardından TAP'ın tamamlanması, Güney Gaz Koridoru'nun parçalarının bir bütün olarak bağlanması anlamına gelmektedir. Faaliyete girmesi açısından bakıldığında Güney Gaz Koridoru'nun en üst kapasiteyle çalıştığı yılda 6 milyar metreküp doğal gazı Türkiye'ye, 10 milyar metreküp doğal gazı da Anadolu toprakları üzerinden Avrupa'ya taşınması planlanmaktadır. Söz konusu miktarların arttırılmasına yönelik yatırımlar ise henüz planlama aşamasındadır (SETA, 2021: 275).

Sonuç

Enerji konusuyla ilişkili olarak 2020 yılının Karadeniz açısından hareketli geçtiği görünmektedir. Söz konusu hareketliliğe neden olan gelişmelerden ön plana çıkanları iki başlık altında ele almak mümkündür. Bunlardan ilki Rusya ve Ukrayna'nın Kırım'la ilgili girişimleriyle ilişkiliyken, bir diğeri Türkiye'nin Tuna-1 kuyusunda tarihinde gerçekleştirdiği en büyük doğal gaz keşfidir. Buna karşın her bir gelişmenin 2020

yılında da Karadeniz'in stratejik öneminin derecesini arttıracak düzeyde katkı yaptığını ifade etmek mümkündür. Örneğin Ağustos ve Ekim aylarında 2020 yılının denizlerdeki en büyük keşifleriyle Karadeniz, güzergâh olmanın ötesinde hidrokarbon rezervleri açısından da önemli bir nitelik kazanmıştır. Öyle ki özellikle bu son hidrokarbon rezervleri coğrafyanın uluslararası politika gündemindeki yerini daha üst sıralara taşımış ve başta uluslararası sistemin önemli aktörleri olmak üzere tartışmasız tüm dünya kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Bu durum özellikle enerji konusunda bir takım yaklaşım değişikliklerini de beraberinde getirmiştir. Özellikle Türkiye'nin yapmış olduğu keşiflerle birlikte gerek Ankara gerekse bölge ülkelerinin strateji ve yaklaşımlarındaki değişim daha belirgin hale gelmiştir. Bu duruma örnek olarak Romanya'nın Türkiye'nin keşfettiği doğal gaz rezervlerinin bulunduğu sahaların kendi coğrafyasına yakın olması dolayısıyla, Karadeniz'de arama ve sondaj faaliyetlerine hız vermesi gösterilebilir.

2020 yılında bölge ülkeleri arasında enerji stratejilerindeki ve niteliklerindeki en önemli değişimi yaşayan ülke Türkiye olmuştur. Türkiye'nin Karadeniz'de milli imkanlarıyla yapmış olduğu keşif, 7-8 yıllık ihtiyacını karşılayacak ya da 80 milyar dolara varan ticari değeriyle göreceli olarak çok önemli gibi görünmeyebilir. Ancak yine de keşfin ticari değerinin önemli olduğunun altını çizmekle birlikte, rezervlerin ekonomik değeri yerine stratejik değerine odaklanıldığında, asıl kazancın Türkiye'nin ulusal güç maksimizasyonuna yönelik olduğu açıkça görülmektedir. Bu noktada Türkiye'nin enerji bağlamındaki yaklaşımlarındaki yenilikler ve değişimler ortaya çıkmaktadır. Tüm bunlar ışığında 2020 yılındaki keşifle birlikte, Türkiye'nin yaklaşımındaki en önemli yeniliklerden birisi, rezervlerin ekonomik değeri yerine stratejik değerine odaklanarak elde edilen başarıyı kısa süreli ve geçici bir ticari fayda yerine daha uzun süreli kazanımların önünü açacak ulusal güç optimizasyonuna yönelik bir yönetim felsefesinin benimsenmesidir. Türkiye'nin küresel enerji piyasasında aktif

olmaya yönelik girişimlerini bu bağlamda ele almak mümkündür. Türkiye'nin bu yeni yaklaşımının teoride kalmayarak aynı zamanda pratiğe geçirildiği, enerji stratejilerinde açıkça görülmektedir. Öyle ki yakın bir zamana kadar Türkiye'nin enerji stratejisi nakil güzergahları açısından merkez olabilmekle sınırlıyken; artık proaktif ve pragmatik bir görünüme kavuşturulduğu görülmektedir. Söz konusu görünümün en göze çarpan niteliği, sektör ve enerjideki dışa bağımlılığı azaltarak kendi milli enerji kaynaklarını alternatifleriyle geliştirmeye yönelik girişimlerdir. Karadeniz'deki keşfin vermiş olduğu motivasyonla birlikte bu coğrafyada yeni çalışmalara yönelik yatırımların artırılması ve Doğu Akdeniz'de yoğunlaştırılan faaliyetler bunun göstergelerindedir.

Karadeniz bağlamında enerjiyle ilişkili olarak 2020 yılında yaşananlar sadece gelişmelerle sınırlı değildir. Olumlu gelişmelerin yanı sıra 2020 yılında gerek bölge barışını gerekse enerji güvenliğini olumsuz etkileyen olaylara da tanıklık edilmiştir. Bunların başında devam eden Kırım sorunu ve Dağlık Karabağ Savaşı gelmektedir. Fakat bölge barışı ve enerji güvenliğine etkisi göz önüne alındığında Dağlık Karabağ'daki Azerbaycan-Ermenistan arasındaki askeri çatışmanın bir adım daha ön plana çıktığı görülmektedir. Çünkü Ermenistan-Azerbaycan arasındaki çatışma, iki bölge devleti arasında olmanın ötesinde bir yapıya dönüşmüştür. Kompleks bir yapı olarak ifade edebileceğimiz bu dönüşüm, Dağlık Karabağ'ı bir sorun olmasının ötesine taşıyarak, küresel çapta bir krize dönüşebilecek, birçok unsurla ilişkili dinamiklerin denge merkezlerinden birisi haline getirmiştir. Enerji güvenliği bağlamında ele alındığında, Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki çatışmayla ilişkili tehditleri farklı boyutlarla ele almak mümkündür. Bu bağlamda özellikle Ermenistan'ın enerji nakil hatlarına yönelik saldırıya varan eylemleri, enerji güvenliği tehdidinin önemli bir boyutudur. Bunun en önemli nedeni, yapılan saldırıların mevcut durumdaki enerji akışında

neden olacağı kesintiyken belki de daha da önemlisi göreceli olarak güvenli güzergâh ve hidrokarbon rezerv bölgesinin gelecekte karışıklık ve istikrarsızlığa sürüklenebilmesi ihtimalidir.

Kaynakça

- Anadolu Ajansı (AA) (2019), “Büyüme Rakamları Açıklandı”, <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/15341> (Erişim Tarihi: 20.02.2021).
- Abay E. G. (2019), “Rusya ve Ukrayna Doğalgaz Konusunda Anlaştı”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-ve-ukrayna-dogal-gaz-konusunda-anlasti/1688178> (Erişim Tarihi: 10.02.2021).
- Aksu F. (2018), “Confidence Building, Negotiation And Economic Cooperation Efforts In Turkish-Greek Relations (1990-2004)”, <http://www.turkishgreek.org/yayinlar/makaleler/makaleler-1/item/120-confidence-building-negotiation-and-economic-cooperation-efforts-in-turkish-greek-relations> (Erişim Tarihi: 20.02.2021).
- Alım E. (2020), Ukrayna Krizinde Rusya, Nobel Yayınları, Ankara.
- Aras O. N. (2008), Azerbaycan’ın Hazar Ekonomisi ve Stratejisi, İstanbul: Derin Yayınları.
- Eur-Lex (2009), “Assessment Report Of Directive 2004/67/EC On Security Of Gas Supply”, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=SEC:2009:0978:FIN:EN:PDF>
- BBC (2009), “Bulgaristan’ın Nükleer Talebi”, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/01/090123_bulgaria_nuclear.shtml. (Erişim Tarihi: 20.02.2021).
- BBC (2019), “ABD Yaptırımları: Türk Akım ve Kuzey Akım 2 Projeleri Hakkında Neler Biliniyor”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50883992> (Erişim Tarihi: 20.02.2021).

- Begçecanlı B. (2021), “Türk Akım Bir Yaşında”, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkakim-bir-yasinda/2103613> (Erişim Tarihi: 20.02.2021).
- BG Haber (2020), “Yunanistan-Bulgaristan Doğal Gaz Boru Hattı Teftiş Edildi” <https://www.bghaber.org/bghaber/yunanistan-bulgaristan-dogalgaz-hattinin-insa-isleri-teftis-edildi/> (Erişim Tarihi: 20.02.2021).
- Bloomberg HT (2020), “Rusya ABD Yaptırımları Sıkılaştırmadan Önce Kuzey Akım 2’yi Bitirmek İstiyor” <https://www.bloomberght.com/rusya-abd-yaptirimlari-sikilasmadan-once-kuzey-akim-2yi-bitirmek-istiyor-2271699> (Erişim Tarihi: 20.02.2021).
- BOTAŞ (2020), “Türkiye-Nahçıvan Doğal Gaz Boru Hattı” <https://www.botas.gov.tr/Icerik/turkiyenahcivan-dogal-gaz-bor/315> (Erişim Tarih: 20.02.2021).
- British Petroleum (BP) (2021), “BP Statistical Review of World Energy 2020”, 69th Edition.
- Cabbarlı H. (2003), “Bağımsızlık Sonrası Ermenistan Enerji Politikası”, *Avrasya Dosyası*, Enerji Özel, Bahar, Sayı 1, ss. 236-258.
- Calopereanu M. F. ve Calopereanu A. (2017), Priorities in Romania’s Energy Strategies in the Current European and Euroatlantic Context, *Proceedings of the International Conference on Business Excellence*, 11(1), s.29, ss. 25-35.
- Coleman N. (2020), “BP 'Deeply Concerned' As Pipeline Attack Raises Stakes In Azerbaijan Conflict”, <https://www.spglobal.com/platts/en/market-insights/latest-news/natural-gas/100720-bp-deeply-concerned-as-pipeline-attack-raises-stakes-in-azerbaijan-conflict> (Erişim Tarih: 20.02.2021).
- Daily Sabah (2020), “Aliiev Warns of Consequences If Armenia Targets Oil And Gas Pipelines”, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/aliyev>

- warns-of-consequences-if-armenia-targets-oil-gas-pipelines (Erişim tarihi: 25.02.2021).
- Deveci E. (2020), “Doğalgaz İthalatında Azeriler Rusya’yı Geçti, ABD’nin Payı İkiye Katlandı”, <https://www.sozcu.com.tr/2020/ekonomi/dogalgaz-ithalatinda-azeriler-rusyayi-gecti-abdnin-payi-ikiye-katlandi-5911972/> (Erişim Tarihi: 20.02.2021).
- Elmacıoğlu L. (2020), “Ermenistan – Azerbaycan Çatışmasının Asıl Nedeni Enerji Nakil Hatları mı?”, <https://www.indyturk.com/node/251636/haber/ermenistan-azerbaycan-çatışmasının-asıl-nedeni-enerji-nakil-hatları-mı> (Erişim Tarihi: 20.02.2021).
- Energy Industry Review (2020), “Romgaz To Increase Daily Productiin In The Caragele Field”, <https://energyindustryreview.com/oil-gas/romgaz-to-increase-daily-production-by-30-in-the-caragele-field/> (Erişim Tarihi: 20.02.2021).
- Erkan A. Ç. (2015), “Enerji Arz Güvenliğinde Enerji Nakil Hatları Güzergahlarının Önemi ve Karadeniz”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi (KARAM)*, Bahar, Sayı. 50, ss.127-150.
- Furuncu Y. (2021), “Ermenistan’ın Hedefi Türkiye–Azerbaycan Enerji Güvenliği”, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/ermenistan-in-hedefi-turkiye-azerbaycan-enerji-guvenligi/2004544> (Erişim Tarihi: 20.02.2021).
- Gazprom (2019), “About Marketting Europe”, <https://www.gazprom.com/about/marketing/europe/> (Erişim Tarihi: 20.02.2021).
- Güler M. Ç. (2020), *5 Soru: Dağlık Karabağ Çatışması: Azerbaycan-Ermenistan İlişkilerinde Bir Kırılma mı?*, SETA, <https://www.setav.org/5-soru-daglik-karabag-catismasi-azerbaycan-ermenistan-iliskilerinde-bir-kirilma-mi/> (Erişim Tarihi: 20.02.2021).

- Iuga V. ve Dudau R. (2018), The Outlook For Natural Gas In Romania And Proposals For Its Value-Added Capitalization, *Energy Policy Group Report*.
- İklim Haber (2020), “Bulgaristan Kömürden Çıkmak İçin AB’den Yardım Talep Etti”, <https://www.iklimhaber.org/bulgaristan-komurden-cikmak-icin-abden-yardim-talep-etti/> (Erişim Tarihi: 20.02.2021).
- Keypour J. ve Hendla I. (2019), “The Annexation of Crimea: A Realist Look From The Energy Resources Perspective”, *Baltic Journal Of European Studies*, Vol. 9, No. 3, pp. 148-165.
- Koçer G. “Karadeniz’in Güvenliği: Uluslararası Yapılanmalar ve Türkiye”, *Akademik Bakış*, Cilt. 1. Sayı. 1 2007, ss.195-217.
- Kurban E. (2020), “Bulgaristan’ın Başlıca Amacı Enerji Kaynaklarını Çeşitlendirmektir”, <https://www.enerjiportali.com/bulgaristanin-baslica-amaci-enerji-kaynaklarini-cesitlendirmektir/> (Erişim Tarihi: 20.02.2021).
- Melenciuc S. (2019), “Romania Increases Its Reliance on Gazprom as Russian Gas Imports Rose by 55 pct in January”, <https://business-review.eu/energy/romania-increases-its-reliance-on-gazprom-as-russian-gas-imports-rose-by-55-pct-in-january-200239> (Erişim Tarihi: 20.02.2021).
- Memedli E. (2017), “Azerbaycan-Avrupa Birliği İlişkilerinde Enerji Faktörü”, *Akademik Bakış Dergisi*, Mayıs-Haziran, Sayı 61, ss.206-215.
- OMV Petrom (2021), “Shareholder Structure”, <https://www.omvpetrom.com/en/investors/share-and-gdr/shareholder-structure> (Erişim Tarihi: 20.02.2021).
- Pamir N. (2015), “Energy and pipeline Security In The Black Sea and Caspian Sea Regions”, OleksanderPavliuk ve Ivanna Klympush-Tsinadze (Ed), *The Black Sea Region*:

Cooperation and Security Building, New York, Routledge, ss. 123-155.

Pirani S., Sharples J., Yafimava K. ve Yermakov, V. (2020), "Implications of The Russia-Ukraine Gas Transit Deal for Alternative Pipeline Routes and the Ukrainian and European Markets", Energy Insight Report 65, Mart 2020, The Oxford Institute for Energy Studies.

Reuters (2020a), <https://www.reuters.com/article/us-bulgaria-greece-lng-idUSKBN1Z71JP> (Erişim Tarihi: 20.02.2021).

Reuters (2020b): <https://www.reuters.com/article/us-turkey-energy-blacksea-idUSKBN2720LC> (Erişim Tarihi: 20.02.2021).

Reuters (2017), <https://www.reuters.com/article/romania-fondul-petrom/romanian-fondul-proprietatea-to-sell-1-45-bln-shares-in-omv-petrom-idUKL5N1M05BF> (Erişim Tarihi: 20.02.2021).

Shlapentokh D. (2020), "Russia's Gas Price Discount For Bulgaria: The Problem of Imperial Economic Projects", *Insight Turkey*, Vol 22, No 2, ss. 63-77.

Sputnik News (2020), "Türkiye Karadeniz'de Doğal Gaz Rezervi Keşfetti", <https://tr.sputniknews.com/infografik/202008241042714133-turkiye-karadenizde-dogalgaz-rezervi-kesfetti/> (Erişim Tarihi: 20.02.2021).

Sputnik News (2019), "Bulgaristan'da Türk Akım'ın İlk Kısmının Açılışı Yapıldı", <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201910211040434316-bulgaristanda-turkakimin-ilk-kisminin-acilisi-yapildi/> (Erişim Tarih: 20.02.2021).

Sputnik News (2021), "Bir Şirket Daha Yaptırımlar Nedeniyle Kuzey Akım 2 Projesinden Çekildi", <https://tr.sputniknews.com/rusya/202101141043574002-bir-sirket-daha-yaptirimlar-nedeniyle-kuzey-akim-2-projesinden-cekildi/> (Erişim Tarihi: 20.02.2021).

Stoica A. (2018), "Romania, Dependent on Russian Gas Transit Through Ukraine?",

- <https://energyindustryreview.com/oil-gas/romania-dependent-on-russian-gas-transit-through-ukraine/> (Erişim Tarihi: 20.02.2021).
- TASS (2020), “Baku Accuses Armenia of Rocket Attack On Vicinity Of Important Oil Pipeline”, <https://tass.com/world/1209431> (Erişim Tarihi: 20.02.2021).
- Temizer M. (2020), “Russia's Gazprom To Drop Gas Prices By 40% For Bulgaria”, <https://www.aa.com.tr/en/energy/finance/russias-gazprom-to-drop-gas-prices-by-40-for-bulgaria/28537> (Erişim Tarihi: 20.02.2021).
- Tosun K. (2018), Doğal Gaz İmparatoru: Rusya, Cinius Yayınları, İstanbul.
- Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) (2019), “TPAO, 2019 Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu”, <https://www.tpao.gov.tr/file/2005/2019-tpao-sektor-raporu-3185ed3b4af5442c.pdf> (Erişim Tarihi: 20.02.2021).
- Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) (2020a): <https://www.tpao.gov.tr/file/2009/basin-bulteni-tuna-1-kesif-21-08-2020-press-releas-3765f6c9a0936ad2.pdf> (Erişim Tarihi: 20.02.2021).
- Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) (2020b): <https://www.tpao.gov.tr/file/2010/basin-bulteni-tuna-1-kesif-17-10-2020-3815f8b0eef56dce.pdf> (Erişim Tarihi: 20.02.2021).
- Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO)(t.y.), Deniz <https://www.tpao.gov.tr/deniz> (Erişim Tarih: 20.02.2021).
- SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (2021), 2020’de Türkiye, İstanbul: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., ss.269-270.
- Umbach F. (2014), “The Energy Dimensions Of Russia’s Annexation Of Crimea”, <https://www.nato.int/docu/review/articles/2014/05/2>

- 7/the-energy-dimensions-of-russias-annexation-of-crimea/index.html (Erişim Tarihi: 24.01.2021).
- U.S. Energy Information Administration (EIA), (2014), <https://www.eia.gov/international/overview/country/ROU> (Erişim Tarihi: 20.02.2021).
- Vatanka A. (2020), “NATO’s Energy Security Rests Fragile Ceasefire”, <https://www.mei.edu/publications/natos-energy-security-rests-fragile-ceasefire> (Erişim Tarihi: 20.02.2021).
- Visenescu R. ve Bartolet H. (2017), “How Romania Can Become A Key Player In The European Gas Market”, <https://energypost.eu/romania-key-player-gas-eu/> (Erişim Tarihi: 20.01.2021).
- Yapıcı M. İ. (2015), “An Emerging Contributor To The European Security Of Energy Supply: Romania”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 14, Sayı 2, ss. 85-107.
- Yılmaz R. (2010), “Azerbaycan Dış Siyasetinde Bağımsızlık Sonrası Yıllar ve Karabağ Problemi”, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2, 69-93.